

*Schipperen
met beleid*

Colofon

© Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Redactie: Lex Borghans, Frank Cörvers, Andries de Grip, Rolf van der Velden

Layout: Mariëlle Beenkens

Uitgave: ROA, Maastricht

Druk: Océ Business Services, Maastricht

Schipperen met beleid

Bundel ter gelegenheid van het afscheid van
prof. dr. Johannes Antonius Maria (Hans) Heijke

als directeur van het Researchcentrum
voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA)
in de periode 1986–2007

aangeboden op
16 mei 2008 te Maastricht

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
De periode bij het Nederlands Economisch Instituut	9
Hans de ziener	17
In den beginne...	21
Kansen op werk	27
Tussen onderwijs en arbeidsmarkt: werk als hobby	31
Professionalisering van een onderzoekslijn	35
Van die dingen	41
Een nieuw leven	51
Citaten	61
Curriculum Vitae	71

Hans Heijke in 2006

Voorwoord

Thomas Dohmen

Deze bundel wordt uitgebracht ter gelegenheid van het afscheid van Hans Heijke als directeur van het ROA. De bundel kan worden beschouwd als een ode aan zijn werk, eerst bij het Nederlands Economisch Instituut (NEI) en later bij het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA). Uit de verschillende bijdragen van degenen die met Hans gedurende een korte of lange periode hebben samengewerkt, blijkt dat men veel waardering heeft voor zijn inzichten als leider en wetenschapper.

Allereerst wordt genoemd zijn inzicht in hoe een onderzoeksinstituut optimaal kan functioneren, en zich verder ontwikkelen. Van belang is ook zijn inzicht in mensen. Om zijn doelen te bereiken weet hij mensen op hun juiste waarde te schatten, en zet hij hen aan zich verder te bekwamen. En dan zijn er nog de inzichten uit het wetenschappelijke onderzoek dat Hans gedurende zijn loopbaan heeft verricht.

Dit alles wordt vanuit verschillende invalshoeken belicht: de collega-medewerker, de collega-wetenschapper en de beleidsmaker. Opmerkelijk is dat vanuit deze verschillende invalshoeken wordt gesproken over zowel Hans 'de ziener', als over zijn strategische inzichten. Behalve dat de kwaliteiten van Hans in de verschillende omstandigheden naar voren komen, worden er ook indrukken gegeven over wat er allemaal komt kijken bij het oprichten van een instituut, het uitvoeren van contractonderzoek en het leiden van een onderzoeksorganisatie.

De vergelijking met scheepvaart wordt regelmatig gemaakt. Hans is een schipper. Maatschappelijke vraagstukken en de samen-

werking met het beleid zorgen voor de benodigde wind, maar ook voor stromingen waardoor het schip van zijn koers af kan raken. Als het schip drijft op de golven van het beleid raakt het uit koers. Een schipper die weet waar hij heen wil is dan essentieel. Dat vraagt om schipperen met beleid.

Voor mij persoonlijk is het een eer dat ik Hans mag opvolgen, en daarbij kan voortbouwen op een instituut dat er door toedoen van Hans prima voorstaat. Maar ook met de gedachte door Hans zelf meegegeven, dat er nog een hoop te doen is om de internationale wetenschappelijke reputatie van het ROA te vestigen.

Ik bied Hans graag deze afscheidsbundel aan, en wens hem en Marianne alle goeds voor de toekomst!

De periode bij het Nederlands Economisch Instituut

*Anske Bouman*¹

Voorafgaande aan zijn dienstverband bij het ROA, waar hij bijna 22 jaar heeft gewerkt, werkte Hans van 1969 tot 1986 bij het Nederlands Economisch Instituut (NEI) te Rotterdam, waarvan zes jaar samenvielen met mijn baan bij dit zelfde instituut. Hij heeft dus bijna 40 jaar wetenschappelijke arbeid in loondienst verricht. Veel academici evenaren zo'n loopbaan niet. Indien we zijn student-assistentchap aan de Universiteit van Amsterdam meerekenen een loopbaan van zelfs meer dan 40 jaar.

Ik maakte voor het eerst kennis met Hans Heijke begin maart 1977. Ik solliciteerde naar een functie bij de afdeling Arbeidsmarktonderzoek van het NEI. Het heet nu anders, maar ik zal in het vervolg over NEI blijven spreken. Een jonge afdeling in zowel de letterlijke als de figuurlijke zin. De afdeling was krap drie jaar eerder (1974) opgericht met Hans Heijke als eerste afdelingshoofd. De medewerkers waren twintigers en begin-dertigers. Het afdelingshoofd was met 34 jaar de 'oudste', Jaap de Koning met 23 jaar de jongste. In totaal werkten er zes man en ik zou de zevende man worden. De emancipatie van het arbeidsmarktonderzoek was in Rotterdam dus bepaald nog niet ingetreden. Een dergelijke personeelssamenstelling zou men zich nu niet meer kunnen voorstellen.

1. Beleidsmedewerker arbeidsmarkt bij het Centrum voor Werk en Inkomens (CWI).

De afdeling Arbeidsmarkt van het NEI in juni 1979

De sollicitatie verliep voor mij positief en op 21 maart 1977 trad ik in dienst bij het NEI. Een personeelsafdeling bestond daar toen nog niet; het arbeidscontract werd opgesteld door de secretaris. Mijn eerste werkzaamheden betroffen de bijdrage aan een studie naar de problematiek van jongeren op de arbeidsmarkt. Tweede helft jaren zeventig was de jeugdwerkloosheid sterk gestegen. Reden voor het ministerie van Sociale Zaken (zonder nog de toevoeging Werkgelegenheid) een opdracht te verstrekken om de oorzaken van deze problematiek te achterhalen. Tijden veranderen. Nu behoort de jeugdwerkloosheid tot de laagste van alle leeftijdscategorieën. Slechts 6% van de ingeschrevenen bij CWI heeft eind 2007 een leeftijd jonger dan 25 jaar. De werkloosheid is inmiddels verschoven van de jongeren naar de ouderen.

Andere knelpunten op de arbeidsmarkt bestaan nog steeds. Een daarvan is de positie van allochtonen, in de jaren zeventig aangeduid met gastarbeiders of buitenlandse arbeiders. Hans Heijke deed tijdens de tweede helft van de jaren zeventig reeds een studie naar de sociaal-economische aspecten van gastarbeid.² Deze studie mondde in uit in een promotie op 7 juni 1979 bij Leo H. Klaassen en Jean H.P. Paelinck, destijds beide directeur bij het NEI. In deze studie over gastarbeid werden de push- en pullfactoren van arbeidsmigratie tussen herkomstlanden en bestemmingslanden opgespoord en vervolgens empirisch getoetst. Modelmatige analyses van de arbeidsmarkt waren in de jaren zeventig van de vorige eeuw nog schaars, dus deze dissertatie voorzag in een leemte. De herkomstlanden waren andere landen dan thans maar de studie is mijns inziens nog steeds actueel. Laat ik twee argumenten noemen waarom deze studie nog actueel is, afgezien van het feit dat ze staat vermeld in de Wikipedia op internet en nog antiquarisch te koop is.

Het eerste argument is dat in de studie werd gesproken van arbeidsmigratie als blijvend verschijnsel. Tot dan toe werd er van uitgegaan dat buitenlandse arbeid een tijdelijk verschijnsel was, noodzakelijk om de tekorten in sommige delen van de arbeidsmarkt op te vullen. Een stelling die overigens weer opnieuw wordt betrokken als het gaat om werknemers uit Midden- en Oost-Europese landen. De geschiedenis herhaalt zich, zij het onder andere omstandigheden. Dat de meeste immigranten in Nederland zijn gebleven en zullen blijven, mag genoegzaam bekend worden verondersteld.

Het tweede argument vormt het gegeven dat buitenlandse werknemers vaak werkzaam zijn in laaggeschoolde beroepen in marginale bedrijfstakken. In de jaren zeventig waren deze: de scheepsbouw, de textiel, de kleding, de vleesverwerking, de leder-

2. J.A.M. Heijke, *Sociaal-economische aspecten van gastarbeid*, Rotterdam, dissertatie Erasmus Universiteit Rotterdam, 1979.

industrie, de meubelindustrie etc. Thans de (glas)tuinbouw, (nog steeds) de voedings- en genotmiddelen, de schoonmaak etc. Veelal bedrijven met slechte arbeidsomstandigheden, waarvoor onvoldoende laaggeschoold binnenlands arbeidsaanbod beschikbaar is.

De promotie van Hans, voluit Johannes Antonius Maria, tot doctor in economische wetenschappen werd gevierd in 'Old Dutch', een Rotterdams restaurant dat toen enige faam genoot. De zaak bestaat nog steeds, maar ik ben er nooit meer geweest.

Wel vond ik laatst bij het opruimen van een kast in mijn huis, een menukaart van de bewuste avond. Het archief van wat er is geconsumeerd, waaronder 'porc Zingara' bestaat dus nog. Als cadeau werd hem door de afdeling een boek aangeboden. De titel: *History of Economic Analysis* van de befaamde Joseph Alois Schumpeter. Of het boek door hem is gelezen, zou een interessante vraag zijn. De redactie van het boek sluit af in 1950: ruimschots vóór de opkomst van de moderne arbeidseconomie.

De jonge doctor vervolgde terstond zijn reguliere werkzaamheden. Na een voorstudie had Het Nationaal Programma Arbeidsmarktonderzoek (NPAO) opdracht verleend voor de bouw van een heus model van de Nederlandse arbeidsmarkt.³ Deze klus vergde inzet van meerdere personen over een langere termijn. Hans Heijke leidde dit project dat de naam AMO-K droeg. Een Maleisisch aandoende klank, maar de werkzaamheden zijn toch echt op Nederlandse bodem verricht. Wie geïnteresseerd is kan het nalezen in de publicatie **ArbeidsmarktMOdel met Kwaliteiten** arbeid uit 1982.⁴ Zie hier de verklaring van het acroniem. Er was

-
3. J.A.M. Heijke en R.J.M. Maas, *De arbeidsmarkt in model, Uitgangspunten op basis van een studie van theorie en werkelijkheid*, Nederlands Economisch Instituut, 1978.
 4. J.A.M. Heijke, J. de Koning, R.J.M. Maas, G. den Broeder, AMO-K, *Een arbeidsmarktmodel met twee categorieën arbeid*, NEI/Nationaal Programma Arbeidsmarktonderzoek, 1982.

door vier auteurs vlijtig aan gewerkt en het model telde niet minder dan 108 vergelijkingen. De meervoudsvorm *kwaliteiten* suggereert meer dan er in feite is. Twee typen werden onderscheiden, te weten hoofd- en handarbeid. Het model zou als kapstok gaan dienen voor verder arbeidsmarktonderzoek in Nederland. Zover is het niet gekomen. Het hiervoor genoemde NPAO werd kort na de verschijningsdatum van het model opgeheven.

Door het Centraal Planbureau (CPB) werd de bovengenoemde modelstudie met enige scepsis gadeslagen. De modelbouw was immers bij dit bureau gemonopoliseerd. Het bewuste arbeidsmarktmodel heeft blijkbaar wel indruk gemaakt zo werd mij nog zeer onlangs door een voormalig afdelingshoofd van het CPB toevertrouwd. Nee we noemen geen namen.

Ik heb slechts enkele studies aangestipt waaraan Hans, in de tijd die ik kan overzien, niet alleen heeft leiding gegeven, maar ook actief bij betrokken is geweest. Daarnaast zijn er nog de artikelen, de papers, de congresbijdragen,⁵ de researchmemoranda, onderzoeksvoorstellen etc. Het zou te ver voeren om ze allemaal afzonderlijk te gaan bespreken, compleet met literatuurverwijzing. Dat kan niet de bedoeling van deze bijdrage zijn. Een uitzondering wil ik nog noemen: in de zogeheten zeehavenstudie werden vooruitberekeningen gemaakt van de arbeidsmarkt naar opleiding en beroep.⁶ Herkenning voor het ROA?

Inmiddels ben ik al over de helft van mijn bijdrage. Daarom wil ik vanaf nu aandacht schenken aan wat imponderabilia: omstan-

-
5. Onder meer ten behoeve van het 50-jarig bestaan van het NEI dat werd opgeluisterd met een congres over de stedelijke ontwikkeling; zie NEI, *De dynamiek van de stedelijke ontwikkeling in Nederland*, Rotterdam, september 1979.
 6. Voorlopige Nationale Havenraad, *Kwalitatieve aspecten van de arbeidsmarktontwikkeling in zeehavengebieden*, 1982.

digheden waarvan de waarde niet precies zijn aan te geven of te meten, maar die toch hun onmiskenbare invloed laten gelden.

Eerst iets over de wijze waarop in die tijd op de afdeling werd gewerkt. Er werd stipt begonnen om 08.30 uur en de werkdag eindigde te 16.45 uur. Met de pauze in mindering gebracht een formele werkdag van 7,5 uur. Flexibele werkdagpatronen bestonden nog niet. Deeltijd en adv waren begrippen waar alleen binnenschamers over werd gefilosofeerd. Herverdeling van arbeid was een materie voor een programmeringsnota, niet voor de dagelijkse praktijk.⁷

Het nadenken over arbeidsmarktvragestukken kan snel aanleiding geven tot politieke uitspraken of tot politiek getinte analyses. Niet ondenkbeeldig in de 'roaring seventies' van de vorige eeuw. Hans bewaakte nauwlettend overschrijdingen. Wetenschappelijke analyses dienen objectief te zijn – hetgeen nooit volledig mogelijk is zo voeg ik er aan toe. Van dit standpunt is hij weinig afgeveken. Enkele jaren geleden duwde hij me een boekje in handen: Wetenschap op bestelling.⁸ Kort samengevat: de gevaren die op de loer liggen bij het waarborgen van de onafhankelijkheid van opdrachtonderzoek. Wat dat betreft is er de laatste dertig jaar een hoop veranderd.

Ondanks de grote cultuurverschillen tussen de jaren zeventig van de vorige eeuw en de periode na de millenniumwisseling was de omgangsstijl in die tijd op het NEI redelijk informeel. We deden niet aan parafen, langdurige vergaderingen, centrale agendering, formulieren, tientallen concepten, ingewikkelde procedures etc. Zelfs het tijdschrijffijstje voor de verantwoording van uren was van

7. J. de Koning, *Optimalisering van de verdeling van de werkgelegenheid*, NPAO, 1980.

8. Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, *Wetenschap op bestelling, Over de omgang tussen wetenschappelijke onderzoekers en hun opdrachtgevers*, Amsterdam, september 2005.

een kinderlijke eenvoud. Een eigen afdelingssecretariaat ontbrak. Er waren weinig regels, maar de regels die er waren moesten niet worden overtreden. Een medewerker die dat toch deed, werd ter verantwoording geroepen.

Zorgvuldigheid in schriftelijke verslaglegging van analyses en wetenschappelijke resultaten hadden bij Hans hoge prioriteit. Kreupel taalgebruik werd beboet met het rode potlood. In het eerste concept mocht je nog wel fouten maken, dingen weglaten of over het hoofd zien, maar in het tweede concept moest het wetenschappelijke verhaal toch al behoorlijk in de steigers staan. Dan was er de eindversie. De pc bestond nog niet, dus alles werd uitgeschreven. Er werden hooguit twee getypte versies van een ontwerp gemaakt.

Het hoofd van de afdeling bewaakte nauwgezet de eindversie die naar de opdrachtgever ging. Communicatieafdelingen moesten nog ten tonele verschijnen dus de inhoud van de tekst kon vrij autonoom worden vastgesteld. Deadlines waren nog niet zo stringent als in de huidige onderzoekspraktijk. Weekplanningen voor de eerstkomende drie maanden bestonden niet. De kwaliteit van het eindproduct stond voorop. Dit alles werd mogelijk gemaakt door voor die tijd genereuze budgetten. Zo rond 1982 kwam hieraan een eind.

Nog steeds herken ik in sommige producten van het ROA de hand en sturing van zijn oprichter. Zo zijn de zinnen in de rapporten van hoge informatiedichtheid. Men moet er goed voor gaan zitten om de lijn van het betoog te volgen en vast te houden. Als deze moeite voor lief wordt genomen ben je na lezing wijzer geworden en is het inzicht in de betrokken materie vergroot.

Ik heb Hans meegemaakt bij de doorbraak van zijn loopbaan – zo tussen zijn 34^e en 40^e levensjaar. Er bleef door het harde werken weinig ruimte over voor ontspanning, uitgaan en hobby's. Een uitzondering vormde zijn zeilboot gelegen in het haventje van de

Noordschans onder de rook van de Moerdijk. Later toen hij naar Maastricht verhuisde en zich ook een andere boot verwierf, werd de ligplaats de provincie Flevoland. Hij vertelde me een aantal jaren geleden dat de boot zo'n praktisch tafeltje had waarop de laptop paste. Weer aan het werk. Ik hoop dat na zijn pensionering de laptop ook een keer thuis kan blijven en hij met zijn vrouw Marianne kan genieten van de vele waterrijke gebieden van ons land.

Tot slot een persoonlijke noot. In de zes jaar dat ik op afdeling Arbeidsmarktonderzoek van het NEI heb gewerkt, heb ik een hoop geleerd. Het was een goede start voor mij op de arbeidsmarkt. De kennisbasis was gelegd. In mijn verdere beroepsleven heb ik van deze opgedane kennis kunnen profiteren. Hans Heijke heb ik daarna nog dikwijls ontmoet, meestal zakelijk een enkele keer privé. Zakelijke discussies waren met hem vaak op het scherpst van de snede. Persoonlijke verhoudingen hebben er meen ik niet onder geleden. Reden waarom ik met genoeg deze bijdrage heb zitten schrijven.

Hans de ziener

*Joop Hartog*⁹

“Nu zijn de meeste onderzoekers geen zieners. De meeste andere mensen ook niet. Ziener kan iedereen zijn, doch weinigen zijn het werkelijk. Men kan het ook eenmaal in zijn leven zijn en verder nooit meer. En het is moeilijk de ziener van de kwakzalver te onderscheiden. Er zijn arme zieners en rijke kwakzalvers. Doch dat er zieners zijn is zeker.”

Het is een van de favoriete citaten uit mijn studietijd. Ik trek het boekje uit de kast, en de achterflap steekt nog precies op de goede pagina. *Richtlijnen voor het toegepast economisch onderzoek*, Dr. L.H. Klaassen, Stenfert Kroese 1959. Pagina 102. Met mijn studentenpotloodje gemarkeerd. Leo Klaassen is een van de hoogleraren die mij als student hebben geïnspireerd, met zijn gebruik van theoretische modellering als basis voor empirisch onderzoek. (En trouwens ook in zijn manier om een bestaan als onderzoeker te combineren met de goede dingen des levens; een eindrapport schrijven in een wintersportoord bijvoorbeeld en met het gebronsde hoofd van de jet set terugkomen op college).

Het is interessant dat ik met Hans deze connectie deel. Ik heb geen idee meer wanneer wij elkaar voor het eerst hebben ontmoet. Het zal in de tijd van het NPAO zijn geweest, het Nationaal Programma Arbeidsmarkt Onderzoek. Hans had daar met het NEI een grote opdracht in, ik een kleintje (Hendriks, adjunct directeur van het NEI had me nog aangeraden in mijn begroting een bedrag voor dataverzameling op te nemen. Met die ton is de

9. Hoogleraar Micro-economie aan de Universiteit van Amsterdam

goudmijn van het Brabant-materiaal opengelegd). Sinds die tijd hebben we elkaar met belangstelling gevolgd, regelmatig gezien, inzichten gedeeld, in commissies voor elkaars promovendi gezeten en gezellige gesprekken gevoerd. Plezierig contact onderhouden met Hans gaat gemakkelijk, even vanzelfsprekend en natuurlijk als in- en uitademen.

Is Hans een ziener? Er werden me pas een paar aardige argumenten in de schoot geworpen. Ik kreeg het conceptproefschrift van Jan van de Beek, die de ontwikkeling van immigratiebeleid en analyse, en de interactie daartussen, heeft onderzocht. Buitengewoon boeiend. Hans is een van de behandelde analytici. Met het proefschrift van Van de Beek in handen heb ik een makkie. Mooie citaten voor het oprapen (dat wil zeggen voor het “copy pasten”).

“De voorzichtige conclusie dat niet-toelating van migratie niet per se op lange termijn ongunstig behoeft te zijn lijkt niettemin gerechtvaardigd. Dat zou met name het geval kunnen zijn als een internationale heroriëntering van economische activiteit zou optreden die gevoed wordt door een aanpassing van de loonstrucuur in de hoogontwikkelde West-Europese landen, het wegnemen van de barrières voor de ontwikkeling van activiteiten die relatief veel ongeschoolde arbeid nodig hebben in de Middellandse Zeelanden en het stimuleren van activiteiten die een relatief groot beslag leggen op kapitaal en geschoolde arbeid in de Noordwest-Europese landen.” (Heijke 1979:142)

Hier zegt Hans, op zijn kenmerkende vriendelijke en ingetogen wijze, dat die immigratie economisch negatieve effecten heeft. Niet zomaar wat negatieve bijverschijnselen, nee een negatief saldo! Met natuurlijk ook negatieve effecten op deelgebieden:

“Het saldo van overheidsinkomsten en uitgaven wordt door de overkomst van gezinnen negatief beïnvloed, wat bij een sterke mate van gezinshereniging zelfs tot daling van het reële beschik-

bare loon van Nederlandse werknemers kan leiden. Deze constatering zou met name van belang kunnen zijn voor de jaren zeventig, waarin de overkomst van gezinnen relatief is toegenomen” (Heijke 1979:117)

Nog meer scherpe voorzienigheid

“Heijke geeft een kwalitatieve analyse van verschillende langetermijneffecten. Wat betreft de integratieproblematiek wijst Heijke onder andere op het belang van taalbeheersing en van discriminatie voor de positie van immigranten op de arbeidsmarkt (Heijke 1979:145-151). Verder gaat Heijke in op de (in)directe effecten (volgmigratie, vruchtbaarheid) van immigratie op de bevolkingsdruk. De negatieve effecten daarvan zouden wel eens meer dan proportioneel kunnen toenemen met de bevolking of de productie, meent hij. Alhoewel hij geen poging tot kwantificering doet, meent hij dat zowel de integratieproblematiek als de bevolkingseffecten in een kosten-batenanalyse (als die van het CPB) zouden moeten worden opgenomen (Heijke 1979:152-153).”

Ook de herstructurering had Hans duidelijk in het vizier

“Wellicht het meest relevant is Heijkes uiteenzetting over de (al dan niet geleide) herstructurering van het Nederlandse productieapparaat. De eerste stap is een kwalitatieve analyse van het herstructureringsproces dat mogelijk zou zijn opgetreden in het hypothetische geval dat er géén arbeidsmigratie mogelijk zou zijn geweest. In dat geval – betoogt hij – is het waarschijnlijk dat zich “krachten zullen ontwikkelen om de productiestructuur op enigerlei wijze aan te passen aan de ontstane verhoudingen op de arbeidsmarkt” (Heijke 1979:133). Deze krachten zullen met name via het loon- en prijsmechanisme werken. In het bijzonder zal het loon voor ongeschoolde arbeid bij afwezigheid van immigranten hoger komen te liggen. In eerste instantie kan er een ruimtelijke

heroriëntatie optreden: industrieën zullen zich verplaatsen naar gebieden waar de benodigde laaggeschoolde arbeid wel in ruime mate aanwezig is. Omdat nationaal de mogelijkheden tot heralocatie beperkt zijn, zal dat waarschijnlijk zijn in de richting van minder ontwikkelde landen zoals (Noord)Italië en Spanje. Heijke wijst ook op de opkomst van Hong Kong, Korea, Taiwan en Singapore voor die industrieën waar de afstand tot de afzetmarkt minder zwaarwegend is (Heijke 1979:134-137). In de ontwikkelde landen zal deze ruimtelijke heroriëntatie gepaard gaan met het vrijkomen van arbeid die ingezet kan worden voor nieuwe activiteiten die relatief veel kennis en kapitaal vereisen. Dat kan leiden tot een hoger nationaal inkomen”

Waarom zit ik hier gemakzuchtig Jan van de Beek over te plakken als ik eigenlijk een aardig stukje over Hans zou moeten schrijven? Omdat Hans zijn eigen lofrede in 1979 zelf al geschreven heeft. Al die overwegingen die ik nu uitdraag in discussies over immigratie staan gewoon al in zijn proefschrift. Immigratie heeft ons niet de nationale baten gebracht die de werkgevers ons wilden aanpraten.

Klassen had gelijk. Dat er zieners zijn is zeker.

In den beginne...

*Hans Heijke*¹⁰

Je mag wel zeggen dat ROA ontstaan is uit een samenloop van omstandigheden. Het begon voor mij met een telefoontje in 1985 van Wil Albeda, bouwdecaan van de economische faculteit van de Rijksuniversiteit Limburg (RL, nu Maastricht University, red.) en voormalig minister van Sociale Zaken. Ik was toen werkzaam bij het NEI in Rotterdam en leidde de afdeling Arbeidsmarktonderzoek. Albeda vroeg mij het opzetten van een onderzoekscentrum onderwijs en arbeidsmarkt voor te bereiden dat ik later zou kunnen leiden als hoogleraar-directeur.

Zijn verzoek bleek een voorgeschiedenis te hebben. De Commissie Wagner had aanbevolen het beroepsonderwijs te versterken ter ondersteuning van het proces van industriële herstructurering en vernieuwing. In aansluiting hierop was Albeda in overleg met het kabinet Lubbers om regeringscommissaris te worden voor het beroepsonderwijs. Deze positie zou worden vervuld vanuit Maastricht. Dit zou mooi aansluiten bij een van de drie zwaartepunten van de faculteit, namelijk arbeid. De beide andere zwaartepunten betroffen technologie en de publieke sector.

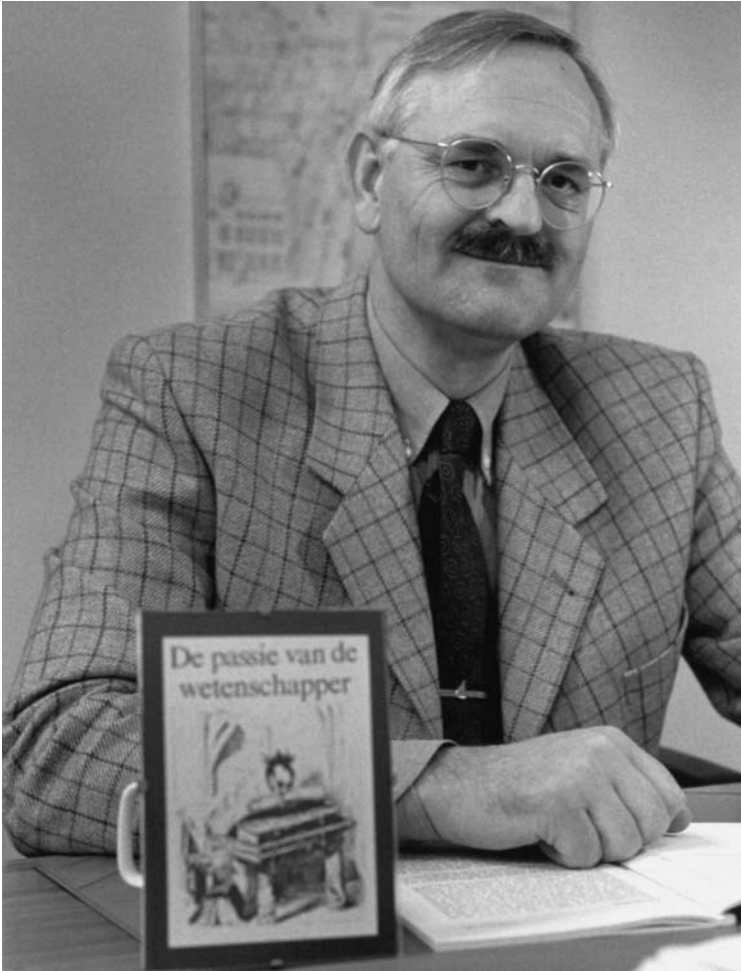
Albeda was in de race voor meer functies. Het voorzitterschap van de SER ging niet door, wel het voorzitterschap van de WRR. Dat viel echter niet te combineren met de rol van regeringscom-

10. Deze bijdrage is een door de redactie van deze bundel bewerkte versie van twee columns van Hans Heijke ter gelegenheid van het derde lustrum van het ROA in 2001. De columns waren de eerste twee uit een serie van tien die door hem werden geschreven voor de medewerkers van het ROA.

missaris. Albeda koos voor de WRR. Wat nu met de plannen voor het regeringscommissariaat?

Voor ik in beeld kwam is er in Maastricht door Wil Albeda en Joan Muysken veel afgepraat met topambtenaren van het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, waaronder Roel in 't Veld (jazeke dezelfde, toen DG voor het Hoger Onderwijs) en Koelink (plv DG Voortgezet Onderwijs en Beroepsonderwijs). Het bleek dat het ministerie van O&W ook eigenlijk liever een expertisecentrum zag ten behoeve van het onderwijs dan een regeringscommissaris die het kabinet adviseert. Zo ontstonden de plannen voor oprichting van een onderzoekscentrum onderwijs-arbeidsmarkt en het voornemen mij hiervoor te vragen.

Nadat ik toezegde ben ik vanuit Rotterdam de plannen gaan uitwerken. Als vertrekpunt had ik een krabbel van Albeda en wat informatie over de voorgeschiedenis. Ik kreeg ondersteuning vanuit O&W (Koos van Wissen, nu bij LNV). Na kennisname van allerlei stukken voerde ik gesprekken in Amerika (BLS, National Center for Vocational Education) University of Wisconsin, Engeland (IER) Frankrijk (OECD) en Duitsland (o.a. CEDEFOP, Max Planck, DIW). Veel had ik aan de gesprekken met Neil Rosenthal (BLS), Lee Hansen (ook Bob Haveman en Barbara Wolfe, allen University of Wisconsin, Madison) en John Bishop (toen NCVE, Columbus, Ohio). Duidelijk werd dat de opzet van het Occupational Handbook van de BLS de oplossingsleutel zou vormen om wetenschappelijk onderzoek te kunnen combineren met beleidsrelevante informatie leveren op het beleidsterrein van het departement dat het centrum zou bekostigen, i.c. O&W. Bovendien zou het dan een centrum worden dat in principe een permanente functie kon vervullen. Continuering van ondersteuning vanuit O&W was immers voor slechts vijf jaar verzekerd. Na die vijf jaar moest voortzetting met financiële ondersteuning van O&W een logische zaak zijn, bij voorkeur met een verbrede financieringsbasis vanuit ook andere departementen.

De passie van de wetenschapper

Mijn plannen konden de goedkeuring wegdragen van de faculteit en het ministerie. Wie nieuwsgierig is naar de volledige inhoud hiervan kan daarvoor het allereerste knalgele (kleur van de faculteit!) rapport van het ROA raadplegen. Bezegeling vond plaats in Zoetermeer in aanwezigheid van Franz Palm (toen al decaan), Joan Muysken, Van Eindhoven (DG VO en B), Vredevoogd (ja, dezelfde, toen plv. DG HO) en mijzelf. Financiering ging in de vorm van een project, niet als instituutfinanciering. Oprichting van een instituut werd als zaak gezien van de faculteit, niet het departement. Ik zat er niet mee, want was wel wat gewend bij het NEI. Opzegging van mijn baan bij het NEI ging wel met terugwerkende kracht want de opdrachtbrief liet lang op zich wachten. De opdrachtbrief is gedateerd op 4 juni 1986. Na ontvangst bij het College van Bestuur van de RL en een telefoontje van Carl Dittrich zegde ik 's morgens (per 1 juni) op toen 's middags mijn afscheidsreceptie al gepland was.

Enige tijd nadat ik gevraagd was door Wil Albeda om als 'consulent' de faculteit en het ministerie te adviseren over het opzetten van een onderzoekscentrum voor onderwijs en arbeidsmarkt, reisde ik per auto met Marianne af naar Maastricht om poolshoogte te nemen. Echt kennismaken met de betrokken personen was niet nodig want ik kende ze allemaal al, Joan Muysken, Chris de Neubourg, Hein Schreuder en natuurlijk Wil Albeda. Het was hartje winter en de sneeuw joeg voor ons uit. Het bleef maar sneeuwen. De weg versmalde zich tot een karrenspoor waarover wij moeizaam voortploeterden. Ten slotte werd Maastricht bereikt. De stad was geheel verlaten en de etalages donker door de bevroren winkelruiten. Werd ik soms verbannen. Moest ik mijn verdere leven slijten in dit verlaten oord, weg van de wereld. Naar het duffe vakantieland van opa en oma, met de 'hartelijke groeten uit Gulpen'?

De gesprekken verliepen voorspoedig en ik begon met mijn 'opdracht'. In het voorjaar, op weg naar Parijs, deed ik Maastricht aan voor een bezoekje. Er was al een kamer voor mij en de secretaresse van Joan, Lilian Raetsen, had een bloemetje op mijn nog lege kamer gezet. Na ons gesprek nam Joan mij mee voor een wandelingetje langs de Jeker. Opkijkend naar de vestingmuur naar het hooggelegen Jezuïetenklooster begon ik beetje warm te worden van binnen over het avontuur waaraan ik begonnen was.

Direct na verlening van de opdracht door Minister Deetman, 4 juni 1986, verhuisden we naar Maastricht. Zolang de nieuwbouwwoning nog niet gereed was woonden we in een flat aan de Sauterneslaan. Elke ochtend viel ik in de remmen knijpend de Tongersestraat binnen. Bij mijn werkzaamheden kreeg ik hulp van een secretaresse die was aangesteld in het vooruitzicht van de komst van een hoogleraar marketing. Dat was Vivian Lonissen. Op een gegeven moment schoot Vivian mij aan toen ik het secretariaat uitliep. Dat onderzoeksinstituut waar ik mee bezig was leek haar wel wat en het aantrekken van die hoogleraar marketing wilde toch maar niet lukken. Dat was toen snel geregeld. Vivian had feeling voor een zelfstandig instituut dat zich moest bedruipen uit de opbrengsten uit contractonderzoek. Dit kwam vast mede doordat zij uit een ondernemingsgezin kwam en haar betrokkenheid bij het bedrijf van haar man ('Enter-force', zichtbaar langs de weg bij het vliegveld).

Het zoeken was nu naar een naam voor het onderzoekscentrum. Bij voorkeur moest de afkorting een herkenbaar en toepasselijk woord vormen en moesten de Engelse en Nederlandse naam dezelfde afkorting opleveren. Dit lukte van geen kant. Met 'Labour market' tegenover 'arbeidsmarkt' viel weinig te beginnen. 'Education' en educatie zou nog kunnen. Ook leverde allerlei probeersels geen zinnig woord op. Geprobeerd is bijvoorbeeld Centre for Education and Labour Market Research, Centre for

Economics of Education and Labour Market en Labour Market and Education Researchcentre. Afkortingen (zoals CELM CEELM, LAMAR) leverden allemaal niets bruikbaar op. Verder was een Engelse naam wat pretentius voor naar verwachting voornamelijk Nederlandse opdrachtgevers. Gezocht werd toen naar een Nederlandse naam. Verschillende alternatieven werden op een klasje geschreven, waaronder ROA, en aan enkele personen in de directe omgeving voorgelegd. Ik meen Joan Muysken, Chris de Neubourg en Franz Palm, die als adviescommissie voor het onderzoekscentrum fungeerden. Zij kozen voor ROA, wat ik stil ook wel een beetje hoopte. De volledige naam werd in het Engels Research Centre for Education and Labour Market, de rechtstreekse overzetting van de officiële Nederlandse naam Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt. Later werd ik erop gewezen dat er voor Labour Market 'the' moest komen. Dat hebben we toen aangepast. Ik moest in het begin erg wennen aan de naam en twijfelde nog steeds. Het heeft ook een tijdje geduurd voordat ik hem zelf ging gebruiken. Ik had er moeite mee dat ik niet in staat was geweest iets te vinden dat aan mijn a priori gestelde eisen voldeed. Vivian was echter enthousiast over de afkorting en dat zette mij erover heen.

Kansen op werk

*Rombout de Wit*¹¹

Kennismaking en inspiratiebron

Ik heb in de jaren zeventig ruimtelijke economie gestudeerd aan de EUR en ben afgestudeerd bij Prof. Dr. L. Klaassen, die tevens President Directeur was van het NEI. Na mijn afstuderen ben ik in 1983 in dienst getreden bij de afdeling Maatschappelijk Economisch Onderzoek, dat toen werd geleid door drs. Bas van Holst. Hij vroeg me in die tijd om ook mee te werken aan een studie voor de afdeling Arbeidsmarktonderzoek. Zo maakte ik kennis met Hans Heijke, die ik leerde kennen als integer mens en een gedreven en zeer punctueel wetenschappelijk onderzoeker. De studie waaraan ik mocht meewerken werd verricht in opdracht van het Ministerie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Ik heb destijds vooruitberekeningen gemaakt van het productievolume en de werkgelegenheid naar bedrijfstak. Vervolgens werden deze gegevens door Hans en zijn collega's gebruikt als input voor nadere analyse van de werkgelegenheidsontwikkelingen naar bedrijfsklassen, beroepsklassen en onderwijstypen. Hans ontleedde hierbij de arbeidsmarkt als een dokter het menselijke lichaam. Voor vele medewerkers was hij *on the job* onze leermeester en inspiratiebron. Mede door hem is mijn analytisch vermogen versterkt en hebben we later op het fundament van dit onderzoek in een andere vorm en in een andere relatie nog jaren intensief samengewerkt. Hierover straks meer.

11. Directeur/Bestuurder bij OBD Noordwest Onderwijsdiensten.

De verhuizing naar Maastricht

In de jaren tachtig werd door bouwdecaan prof. W. Albeda de economische faculteit in Maastricht opgericht. Ik kreeg de kans om mijn loopbaan voort te zetten aan de nieuwe faculteit en verhuisde in 1986 naar Maastricht. Maar niet alleen ik verhuisde naar deze Bourgondische stad in het zuiden van ons land, ook Hans Heijke ging genieten van de traiteur, de Belgische bieren, en *konijn op Maastrichtse wijze* met een heerlijk glas rode wijn op het met zon overgoten terras van het Onze Lieve Vrouwe plein. Hans werd directeur van het ROA en ik concentreerde me op onderzoek naar diensten en technologische ontwikkeling.

Hans zette bij het ROA zijn onderzoek naar de arbeidsmarkt en de werkgelegenheid voort. Een belangrijk onderzoeksthema hierbij werd de relatie tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt en het gebruik van zulke arbeidsmarktgegevens ten behoeve van studie- en beroepskeuzevoorlichting. Dat onderzoek borduurde voort op de eerdere analyses voor het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Voor het vervolgonderzoek werden de getripartiseerde Arbeidsvoorziening en het Ministerie OCW opdrachtgever. Op de golf van verzelfstandiging en privatisering van de jaren tachtig werden door deze opdrachtgevers in 1992 een nieuwe organisatie opgericht, te weten het LDC, voluit het Landelijk Dienstverlenend Centrum voor studie- en beroepskeuzevoorlichting.

I See!

Aan de vooravond van LDC stond de conceptie en geboorte van de cd-rom *I See!* Het was bij mijn weten de eerste cd-rom die in Nederland als digitale informatieschijf op de markt kwam. Ook de zogenaamde content was revolutionair. In de jaren zeventig en tachtig was het credo van decanen op de scholen voor het voortgezet onderwijs dat de geest van leerlingen zich in volle vrijheid

moest kunnen ontwikkelen en ontplooiën. Maar de forse en groeiende werkloosheid in perioden van recessie hebben geleid tot andere denkbeelden. Schoorvoetend ontstond de idee in het onderwijs dat we leerlingen toch niet langer konden opleiden tot werklozen en dat het niet zo vreemd zou zijn om leerlingen ook te voorzien van informatie over kansen op werk! En juist op dit gebied rook Hans zijn kans en sloeg hij zijn slag!

Op de cd-rom *I See!* werden drie informatiedomeinen over achtereenvolgens opleidingen, beroepen en arbeidsmarktontwikkelingen met elkaar in relatie gebracht. Hans speelde in dit orkest vanaf het begin de eerste viool en kreeg het voor elkaar dat de arbeidsmarktgegevens voor vele jaren op de cd-rom werden gepubliceerd. Voor decanen en leerlingen deden hierbij nieuwe begrippen hun entree in de wereld van de studie- en beroepskeuzevoorlichting. Hierbij mag je denken aan de varkenscyclus, beroepsklasse, opleidingstype, vervangingsvraag, uitbreidingsvraag etc. De aanvankelijk puur wetenschappelijke onderzoeken van Hans hebben via toegepast onderzoek en dit medium uiteindelijk een sterk maatschappelijke toepassing gekregen. Naar mijn gevoel heeft jou dat ook veel voldoening gegeven en naar mijn mening mag je daar zonder meer trots op zijn!

Tot slot

Beste Hans, ik heb als directeur van LDC en opdrachtgever aan het ROA op dit vlak vele jaren zeer constructief en met volle overtuiging en plezier met jou kunnen en mogen samenwerken. Ondanks de mooie resultaten hebben we soms ook lastige onderhandelingen moeten voeren over krimpende budgetten en wijzigingen in het onderzoeksprogramma. Soms ook moeizaam maar altijd met respect voor elkaar en wat dat betreft in goede persoonlijke verhoudingen. Ik denk daar met plezier aan terug en wil je hiervoor hartelijk danken en met name voor het feit dat je mij

persoonlijk in 1991 op de koers van het LDC in oprichting hebt gezet. Daarnaast ook voor de vele jaren die we na I See! hebben besteed aan de ontwikkeling, productie en vermarkting van de opvolger Traject. Hiermee heb je ongetwijfeld ook veel leerlingen geholpen met het bepalen van hun kansen op werk en het uitzetten van een goede koers voor hun reis op de arbeidsmarkt.

Ik hoop dat je met veel plezier zult terugdenken aan jouw eigen werk en onze samenwerking. Je bent een verwoed zeiler en kiest graag voor het ruime sop. Ongetwijfeld kies je hierbij ook de juiste koers en zoals je weet eigenaren van een boot zitten nooit zonder werk!

Het was mij een plezier om je te leren kennen, met je samen te werken en is een grote eer om aanwezig te mogen zijn bij je afscheid als directeur. Ik hoop zeker nog eens een glas wijn met je te drinken op ons OLV-plein in Maastricht. Of bel me op als je deze zomer de haven van Hoorn aandoet want dan drinken we daar een koel glas bier. Hans, ik wens je een goede vaart!

Tussen onderwijs en arbeidsmarkt: werk als hobby

*Wim Nijhof*¹²

Kruisbestuivingen kunnen vruchtbaar zijn. Dat geldt ook voor de wetenschap. Hans Heijke als onderwijsconoom, probeerde de economische wetenschap toe te passen op het onderwijs en in het bijzonder op het beroepsonderwijs en de arbeidsmarkt. Dat was het terrein waarop we elkaar vonden in verschillende hoedanigheden. Eerst tijdens een jubileum van het ROA midden jaren negentig waar ik op een conferentie Hans nadrukkelijker leerde kennen als iemand die graag de discussie stimuleert door nooit ophoudt vragen te stellen. Ook zijn mening laat hij nadrukkelijk doch charmant doorklinken in alle mogelijke gremia.

Tijdens de evaluatie van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB, 1996) in de periode 1999-2001, een omvangrijke en systematische operatie, probeerde de stuurgroep Evaluatie WEB Hans in een bepaalde richting te sturen. Hans gaf aan welke richting hij echter als relevant zag en wilde best een paar vragen van de commissie meenemen. Voor hem stond centraal de kwaliteit van de beroepspraktijkvorming vanuit een economische optiek te analyseren en te beschrijven en met name vanuit het gezichtspunt van de bedrijven en werkgevers. De sociologische en onderwijskundige invalshoek liet hij graag aan collegae over. Hij kent zijn beperkingen.

12. Emeritus hoogleraar Onderwijskunde aan de Universiteit Twente.

Tijdens die eerdergenoemde conferentie, waarbij het ROA een jubileum vierde, met alle Bourgondische sfeer die daarbij hoort, viel me op dat Hans een grote interesse had in een gemeenschappelijk thema: competenties. Met Ger Ramaekers had hij een onderzoek onder economiestudenten uitgevoerd en had daarbij ook gebruik gemaakt van literatuur die ik geschreven had over competenties. Hij zocht de uitdaging op en probeerde het gedachtegoed over generieke competenties toe te passen op economiestudenten en de sectoren waarin ze terecht kwamen. Zo droeg hij bij aan het debat over generieke en specifieke competenties in het hoger onderwijs en publiceerde daarover een intrigerend artikel, waarin hij liet zien dat competenties (subject specific knowledge) in het eigen domein het meest betekenisvol waren.

Er waren twee thema's naar voren gekomen die onze samenwerking zou versterken: beroepspraktijkvorming en competenties. In 1997 initieerde Hans met zijn medewerkers de idee om bij NWO een onderzoekprogramma aan te bieden over het thema 'De productie van Human Capital'. Een economische benadering in het onderwijsonderzoek, gecombineerd met een onderwijskundige aanpak uit Twente: curriculumtechnologie voor beroep en bedrijf. Een dergelijke aanpak zou tegenwoordig vrijwel niet meer mogelijk zijn omdat het onderwijsonderzoek bij NWO ten onrechte volledig is gepsiologiseerd en uitsluitend gericht is op leren en leerprocessen. Toen echter stond onderwijs als systeem nog centraal en konden belangrijke structuurkenmerken van het systeem onderzocht worden. Jasper van Loo (ROA, 2005) richtte zich op adaptaties en effecten van de Human capital theorie, Bert Toolsema (UT, 2003) op het beroepsmatig werken met competenties, Judith Semeijn (ROA, 2005) op de effecten van persoonskenmerken bij de intrede op de arbeidsmarkt, en Cindy Poortman (UT, 2007) op leerprocessen binnen beroepspraktijkvorming in het MBO. Lex Borghans coördineerde het programma en regelmatig

troffen we elkaar bij de karakteristieke, indringende en verrijkende workshops waarin het ROA zo excelleert. De afsluiting was vrijwel altijd een gastronomische uitdaging in Maastricht en een veel te snelle autorit naar Twente door Duitsland. Het programma was succesvol in het realiseren van vier dissertaties over belangrijke onderwerpen, in het aangaan van internationale relaties, zoals met de Engelse organisatie ESRC en met Skope in Oxford, en toen nog met de University of Warwick.

Het willen doorgronden van de problemen en het insisteren op bepaalde vraagstukken is mij bijgebleven in het werken met Hans, naast zijn Amsterdamse nuchterheid en humor. De ervaringen bij de evaluatie WEB heb ik al genoemd. Hans en Lex zaten ook in de promotiecommissie in Twente bij de dissertatie van Bert Toolsema. Bert had het werk van Jeanneret en Borman (terug)gevonden, waarin een competentiestructuur – zogenaamde General Workactivities – waren samengebond na dertig jaar empirisch onderzoek. De groep van GWA's werd uitgebreid met moderne competenties op het terrein van loopbaanontwikkeling en strategisch leren (het zogenaamde leren leren). Daarmee bouwde Bert Toolsema een vernieuwde en gevalideerde structuur op die nader inzicht zou kunnen geven in de competenties die gebruikt worden tijdens werk(en). Het is jammer dat een andere collega uit Engeland ons overruled heeft door zijn SHL-competenties aan de COLO te leasen, waardoor alle kenniscentra voor het MBO verplicht zijn ermee te werken. De vraag die zich voordoet is of het ROA, en in het algemeen de researchcentra in het land vrij zijn de beheersing van SHL-competenties te evalueren. Na het echeq van het studiehuis, de mislukking van de basisvorming, de problemen rondom het VMBO, zou het kunnen zijn dat 10 jaar na dato een nieuwe evaluatie MBO bittere noodzaak is om inzicht te geven in de werking van de nieuwe kwalificatiestructuur en de effecten van de nieuwe competentiestructuren. Naast al het forma-

tieve geëvalueer door middel van portfolio's en assessment centers is een harde toets op beheersing van de noodzakelijke kennis en vaardigheden bittere noodzaak. Een nieuwe kruisbestuiving tussen ROA en Twente behoort dan tot de mogelijkheden, al zullen Hans en ik dit eerder vanuit distantie beschouwen.

Hans is er in geslaagd een instituut van formaat – het ROA – op de kaart te zetten, belangrijke thema's te initiëren, samenwerking te creëren, en de belangrijke gremia te bespelen: de Sociaal Economische Raad, waar we elkaar troffen in de commissie Onderwijs Arbeidsmarkt, bij NWO waar hij lid van de adviesraad was, bij het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, in de liaisons met buitenlandse instellingen zoals Oxford. Hij heeft relevante onderzoeksthema's voor het beroepsonderwijs geïnitieerd en instrumenten helpen ontwikkelen die grote invloed uitoefenen op het beleid, zoals de periodieke overzichten van de aansluiting onderwijs –arbeidsmarkt in het MBO en het HBO. De studies naar competenties, Human capital, beroepspraktijkvorming, en vele meer.

Ik denk met veel plezier terug aan onze vruchtbare samenwerking en de momenten die ons binden. Daarvoor wil ik je danken.

Professionalisering van een onderzoekslijn

*Peter Vrancken*¹³

Hans Heijke is voor mij synoniem aan het ROA, het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt in Maastricht. Voortbouwend op zijn vroege werk aan het Nederlands Economisch Instituut en zijn proefschrift heeft hij in Maastricht in de tweede helft van de jaren tachtig een gedegen wetenschappelijk onderzoeksinstituut neergezet, gespecialiseerd in arbeidsmarktstukken en in de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Het ROA probeerde vanaf zijn start vanuit hoge wetenschappelijke standaarden tegelijkertijd twee werelden te bedienen: de universitaire/wetenschappelijke wereld enerzijds en de wereld van het vraaggestuurde beleidsonderzoek anderzijds. Dat heeft soms tot een problematische relatie geleid die niet alleen van betekenis was voor de kwaliteitsstandaarden maar ook voor de professionalisering van de werkwijze binnen het Project Onderwijs-Arbeidsmarkt. Vooral over het laatste aspect gaat deze herinnering.

Omstreeks 2000 heb ik Hans ontmoet. Hij was toen al geruime tijd directeur van het ROA, terwijl ik werkzaam was bij het ministerie van OCW en onder andere verantwoordelijk voor het beleidsonderzoek op het terrein van het beroepsonderwijs. Aanleiding voor onze ontmoeting was de zorg bij Hans voor het overeind houden van de financiering van het Project Onderwijs-Arbeidsmarkt (POA). Al een aantal jaren was de financiering

13. Lid van het College van Bestuur van het ROC Da Vinci College.

hiervan min of meer bevroren en zijn verzoek was om de financiering van het POA opnieuw te bezien. Feitelijk ging het echter om een veel breder vraagstuk, namelijk dat van de 'professionalisering van een onderzoekslijn'. Achter de financieringsdiscussie gingen vraagstukken schuil van (1) transparantie van de kosten van onderzoek (het vraagstuk van principaal en agent) en (2) wie betaalt en wie mag gebruik maken van de onderzoeksresultaten ('free rider dilemma'). Binnen het laatstgenoemde vraagstuk speelden nog meer de vragen: (3) wanneer subsidiëren en (4) hoe kunnen we met behoud van wetenschappelijke standaarden het Project Onderwijs-Arbeidsmarkt meer marktgericht maken.

Allereerst het Project Onderwijs-Arbeidsmarkt

Het POA omvat een tweejaarlijkse beschrijving van de huidige en toekomstige arbeidsmarktsituatie van verschillende beroepsgroepen en opleidingscategorieën. Het project brengt diverse informatiebronnen samen, bewerkt deze en plaatst ze in een samenhangend perspectief van de ontwikkeling van de arbeidsmarkt op middellange termijn. Naast een overzichtsrapport bevat het POA een informatiesysteem met gedetailleerde informatie per beroepsgroep en opleidingscategorie. In 2000 ging het om 127 beroeps categorieën en 104 opleidingstypen.

Het POA is als een onderzoekslijn in het midden van de jaren tachtig gestart in opdracht van het ministerie van OCW¹⁴. Er was behoefte aan gedetailleerde kwantitatieve informatie over de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Naast het ministerie van OCW subsidieerden de ministeries van LNV en SZW (i.c. het Landelijke Dienstverlenend Centrum voor studie en beroepskeu-

14. Zie meer uitgebreid Patrick van Eijs en Andries de Grip, *De ontwikkeling van het Project Onderwijs arbeidsmarkt 1986-1998*, ROA-W-1998/7, Maastricht, 1999.

zevoorlichting en de Arbeidsvoorziening) het programma. Vanaf de start was het project ook ingebed in wetenschappelijke lijnen en werd aangehaakt bij diverse onderzoeksactiviteiten, deels ook buiten het kader van het project om. Hierdoor mengden zich al snel verschillende financieringsstromen. De subsidiebehoefte van het project groeide de eerste jaren stevig door de ontwikkeling van het informatiesysteem, de kosten van de benodigde databronnen en de kwaliteitseisen vanuit de verschillende onderzoeklijnen. Gesubsidieerd werd op basis van ingediende begrotingen en activiteitenplannen. Een adviescommissie zag toe op de wetenschappelijke kwaliteit van het project. Omdat er vanaf de start was gekozen voor een programmalijn die zich geleidelijk aan doorontwikkelde en er geen vooraf gedefinieerd eindproduct bestond, werd het voor de opdrachtgevers/financiers steeds moeilijker om de begroting van het project te beoordelen. Feitelijk was er in die eerste periode sprake van een open eind financiering.

In de tweede helft van de jaren negentig werd in een reactie hierop de financiering door de betrokken departementen bevroren, met alleen nog een inflatiecorrectie. Dit leidde vervolgens tussen de financiers en het ROA tot ingewikkelde discussies over benodigde kwaliteit van het programma en een nog sterkere vervlechting met financieringsstromen buiten het POA om. Na 2000 nam de financieringsproblematiek verder toe doordat een deel van de financiers zijn bijdrage aan het POA verminderde, hetgeen mede werd ingegeven door het feit dat de arbeidsmarktinformatie die het programma opleverde vrij beschikbaar was. Omdat de financiering geschiedde op basis van een begroting, legde dat extra druk bij de overgebleven financiers, en vooral het ministerie van OCW, om hun bijdrage te verhogen. Deze weigerden het subsidiegat aan te vullen.

Verschillende overwegingen speelden hierbij een rol: de destijds krappe ruimte bij de departementen voor beleidsonderzoek, de intransparantie van de financiering van het totale project,

de kosten-batenverhouding van verdere doorontwikkeling (na 15 jaar ontwikkeling!) en de discussie over het gebruiksnut van de informatie. Bovendien brak alle partijen op het ontbreken van een langetermijnperspectief van de ambities van het programma, waardoor er geen kompas was om samen op te varen. De verbinding met andere onderzoeklijnen buiten het POA en medefinanciering van daaruit maakte het geheel nog minder transparant. Ten slotte wreekte zich hier niet alleen het ontbreken van een kompas (i.c. heldere afspraken bij de start van het traject), maar ook het feit dat het project destijds tegelijkertijd in twee werelden leefde, namelijk de wetenschappelijke wereld en de wereld van beleid, en de onderzoekers de neiging hadden het project vanuit de wetenschappelijke wereld te benaderen. Het ROA was in zekere zin ook gebruiker van het POA-informatiesysteem ten behoeve van activiteiten in de wetenschappelijke fora.¹⁵

Voor de overgebleven financiers stond in die constellatie geen andere benadering open dan het bevroren van de budgetten en druk leggen bij het ROA om voor het Project Onderwijs-Arbeidsmarkt zelf de broek op te houden. Bovendien verwachtten de financiers van het ROA dat het instituut zelf nieuwe financiers ging werven en arrangementen bedenken om het POA voor verschillende doelgroepen aantrekkelijk te maken. Dat traject werd gezamenlijk met de overgebleven financiers opgepakt. Dat resulteerde onder andere in een werkconferentie in 2001 bij het ROA met bestaande en potentiële nieuwe financiers over het gebruik van het POA. Voor het ROA betekende dit dat het zich met het Project Onderwijs-Arbeidsmarkt meer als een marktpartij moest profileren met oog

15. Een ontwikkeling die aan de zijlijn ook meespeelde was het daadwerkelijke gebruik van de informatie uit het POA. De financiers waren rond 2000 al lang niet meer de belangrijkste gebruikers. Vele partijen maakten voor diverse doeleinden gebruik van de gegevens. Veelal ging het daarbij om een beperkte set aan gegevens.

voor de klant, en dat het onderzoek vermarkt moest worden. In 2000 stond het POA helemaal aan het begin van dat traject. Hans heeft indertijd veel energie gestopt in dit transformatieproces.

En nu

Het POA bestaat nog steeds. Gelukkig. Er zijn met vallen en opstaan nieuwe financiers bijgekomen. Dat is niet alleen belangrijk voor de financiën, maar ook voor het draagvlak van het POA. Er zijn nieuwe financieringsarrangementen afgedwongen om het 'free rider gedrag' te verminderen. De statistische bijlage is niet langer vrij verkrijgbaar. Hiervoor moet worden betaald. Toen dit werd ingevoerd leverde dat nog een storm van kritiek op tot vragen uit de Tweede Kamer aan de minister van OCW aan toe.¹⁶ Kern van die kritiek was dat gesubsidieerd onderzoek publiekelijk beschikbaar moest zijn, inclusief bijlagen. Dat is toen door de betrokken bewindspersoon verworpen onder verwijzing naar het 'free rider gedrag' van verschillende partijen. Inmiddels is het gebruikelijk om van bedrijven en instituten met specifieke vragen een bijdrage in de kosten te vragen. Ook is het aantal basisfinanciers gegroeid (COLO, Raad voor Werk en Inkomen, UWV en uitzendbureau Randstad). Hierdoor is het POA met vallen en opstaan een mooi voorbeeld van een publiek-privaat samenwerkingsverband geworden.

Door de ontwikkelingen is het POA ook gebruikersvriendelijker geworden in die zin dat informatie specifiekere wordt geleverd. Al met al kan worden geconstateerd dat het POA zich in al die jaren niet alleen in de betekenis van wetenschappelijk verantwoord beleidsonderzoek maar ook in organisatie en vraaggestuurdheid sterk ontwikkeld heeft. En een duidelijke professionaliseringsslag heeft doorgemaakt.

16. Zie de antwoorden van minister Hermans aan de voorzitter van de Tweede Kamer van 4 december 2001 (kenmerk BVE/FCI2001/50).

*Het ROA
in 1990*

*Het ROA
in 1998*

Van die dingen

*Jaap de Koning*¹⁷

Mijn contacten met Hans op professioneel gebied dateren vooral uit de tijd dat we beiden werkzaam waren bij het Nederlands Economisch Instituut. Hij heeft mij in 1976 aangenomen bij de afdeling arbeidsmarktonderzoek waarvan hij hoofd was. Tot zijn vertrek in 1986 naar Maastricht heb ik nauw met hem samengewerkt en vervolgens ben ik hem opgevolgd als hoofd van de afdeling. Net als Hans ben ik werkzaam gebleven in het arbeidsmarktonderzoek. We kwamen en komen elkaar ieder jaar wel een paar keer tegen, meestal bij een congres of een promotie. Maar de persoonlijk band die we hebben, en daar wil ik gelijk ook zijn vrouw Marianne bij betrekken, is veel sterker dan deze betrekkelijk spaarzame contacten misschien suggereren. Elke keer als we elkaar zien klikt het meteen en is het alsof we nog steeds dagelijks samenwerken.

Naar mijn idee is Hans in die ruim 30 jaar dat ik hem ken niet veel veranderd. Wat ik in het ROA terugzie is dezelfde filosofie die hij indertijd ook bij het NEI toepaste. In deze filosofie staat de wetenschappelijke basis van toegepast onderzoek voorop. Objectiviteit, onafhankelijkheid van de opdrachtgever en wetenschappelijke onderbouwing waren ook in de NEI-tijd leidraad. Onderzoek moet in de eerste plaats degelijk zijn. Het is een benadering van toegepast onderzoek die mij gevormd heeft en die ik nog steeds probeer toe te passen. Er hoort ook een zekere scepsis

17. Hoogleraar Arbeidsmarktbeleid aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

bij over het ventileren van meningen onder het mom van wetenschap en een duidelijke waardering voor onderzoek waar misschien het een en ander op aan te merken is, maar dat wel gericht is op waarheidsvinding.

Het personeelsbeleid werd duidelijk afgestemd op deze filosofie. Medewerkers moesten voldoen aan een profiel dat bij de onderzoeksfilosofie paste. Tegen medewerkers voor wie dit niet het geval was, was hij duidelijk: die moesten op den duur uitzien naar een andere baan. Dit kwam op sommigen als 'hard' over. Maar zijn beleid hierin was nooit alleen ingegeven door het belang van het instituut. Als hij dergelijke beslissingen nam, ging hij nooit over één dag ijs en was hij ervan overtuigd dat vertrek ook in het belang van de betrokken medewerker was. Op dood spoor raken in je werk is niet in je eigen belang. Ik denk dat hij het haast altijd goed zag. Dergelijke beslissingen waren niet makkelijk voor hem. Hij kon er wakker van liggen. Volgens mij woog het oordeel van Marianne op de achtergrond zwaar mee.

Daarmee is niet gezegd dat hij in alles consequent was. Eigenlijk vond hij dat onderzoekers full-time moesten werken, een duidelijke ambitie moesten hebben in hun werk en moesten kunnen doorgroeien. Maar hij vond het ook belangrijk dat de afdeling, die tot dan uitsluitend bestond uit mannen, een vrouwelijk element kreeg. Echter, zeker in die tijd was carrière maken voor vrouwen praktisch gezien vaak geen haalbare kaart. Dit verhinderde Hans niet om een vrouw aan te nemen en te accepteren dat voor haar een carrière niet op de eerste plaats kwam, ook al paste dit eigenlijk niet in zijn filosofie. De mens komt voor de regels: ook dat is Hans. Het kwam hem ook goed uit, omdat hij daardoor meer gelegenheid kreeg tot iets wat hij volgens mij heimelijk graag doet: roddelen (ik weet dit uit betrouwbare bron!).

Deze medewerkster deed mee aan een onderzoek naar de werkgelegenheid van woonwagenbewoners. Zij moest daarvoor onder

andere interviews houden in woonwagenkampen. Hoewel deze groep toen nog niet in die mate werd geassocieerd met het criminele circuit als tegenwoordig, stonden zij ook in die tijd bepaald niet aangeschreven als lieverdjes. Ik heb begrepen dat Hans slapeloze nachten heeft gehad van wat er met haar zou kunnen gebeuren. Marianne schijnt het min of meer verboden te hebben dat die medewerkster alleen op pad zou gaan. Dit geeft ook weer aan hoe Marianne bij het werk betrokken was en hoe Hans in veel opzichten op Marianne steunde. Hij kon in die situaties ook wel een zekere stress vertonen.

De opdrachtgever was voor Hans zeker geen 'klant', die je soepel zijn zin geeft. Hij stond voor zijn visie op onderzoek in het algemeen en had duidelijk omliggende ideeën over de wijze waarop een specifiek onderzoek moest worden uitgevoerd. En hij ging er ver in om een opdrachtgever te overtuigen van zijn visie. Mijn indruk is dat hij deze opstelling heeft doorgetrokken bij het ROA. Bij onderzoek gaat het om waarheidsvinding, niet om het plezier van een opdrachtgever.

In die tijd was dit overigens een visie die ook veel opdrachtgevers onderschreven. Bij de laatsten bestond veelal een oprechte wens om te weten te komen hoe de dingen werkelijk in elkaar zitten. Daar had men geld voor over. Er was zelfs bereidheid om onderzoekers mee te laten praten over onderzoeksprogrammering. Als je met een goed idee kwam, dan was er een reële kans dat dit werd gehonoreerd. Tegenwoordig gebeurt dit niet meer. De onderzoeksbehoefte wordt eenzijdig door opdrachtgevers geformuleerd. Er zijn tender procedures waarin een aantal bureaus concurreren om een opdracht. Maar concurrentie is toch goed, zou je kunnen tegenwerpen. Degene die wint levert de beste kwaliteit tegen de laagste kosten. Dus wat is het probleem? Maar wat is voor de opdrachtgever kwaliteit? Dit is lang niet altijd meer het zo objectief mogelijk vaststellen hoe de dingen werkelijk zijn. Bij politiek

gevoelige onderwerpen wordt onderzoek dat de effectiviteit van beleid onderuit haalt vaak niet op prijs gesteld. Men heeft dan liever een onderzoeksopzet waaraan men geen builen kan vallen. Dit wordt natuurlijk nooit expliciet aangegeven. Impliciet komt het dan bijvoorbeeld naar voren in een beschikbaar budget dat veel te laag is om het onderzoek goed te doen. Of men geeft als afwijzingsgrond dat het onderzoek 'teveel overhoop haalt'. Tender procedures kunnen dus ook een middel zijn om juist geen goed onderzoek te laten doen.

Ook een indicatie voor de teloorgang van het kwalitatief goede contractonderzoek is het verdwijnen van afdelingen binnen ministeries die als intermediair dienen tussen beleid en onderzoek. Daarin waren mensen werkzaam die de waarde van goed onderzoek onderkenden en onderzoekers enigszins konden afschermen van de beleidswaan van de dag. Het waren mensen die het nodige wisten over valide onderzoeksmethoden en beschikbare data. Zij zorgden ook dat er mogelijkheden bleven, beperkt maar toch, voor strategisch beleidsonderzoek. Het afschaffen van deze afdelingen, bijvoorbeeld bij het ministerie van SZW, geeft duidelijk aan dat onderzoek aanzienlijk minder prioriteit heeft dan vroeger.

De budgetten voor onderzoek waren in de NEI-tijd omvangrijk. Er waren projecten waarop een aantal onderzoekers full-time enige jaren werkten. In huidige termen praat je dan over budgetten van een half miljoen euro of zo. Een groot project uit die tijd was de bouw van het AMO-K model, een arbeidsmarktmodel met verschillende kwaliteiten arbeid (vandaar de 'K'). Hoewel dit op zichzelf al een ambitieus project was, gingen de ambities eigenlijk nog veel verder. Het oorspronkelijke idee was om discrepanties op de arbeidsmarkt aan vraag- en aanbodzijde te modelleren en daarbij ook beleidsindicatoren als verklarende factoren mee te nemen om zo te kunnen bepalen hoe je met beleid de discrepanties zou kunnen verminderen. De discrepanties kunnen een aantal

dimensies hebben zoals een ruimtelijke dimensie (een overschot aan arbeid in de ene regio en een tekort in de andere regio), een beroepsdimensie (een overschot in de ene beroep en een tekort in het andere) en een niveaudimensie (men vraagt hoger opgeleide technici, maar er zijn meer laagopgeleide technici, of omgekeerd). Omdat de aard van de vraag naar arbeid sterk samenhangt met de sectorstructuur, is ook de sectordimensie van belang. De theoretische basis hiervoor was gelegd in eerdere publicaties van Hans, waaraan verder Prof. Leo Klaassen, in die tijd directeur van het NEI, een belangrijke bijdrage heeft geleverd.

Arbeidsmarktdiscrepancies spelen natuurlijk ook een belangrijke rol in Hans zijn latere werk bij ROA, maar op een andere wijze uitgewerkt. Ik vond die meer theoretische publicaties uit de NEI-tijd echter erg innovatief. Het is ergens jammer dat daar (voor zover ik weet) niet verder op voortgeborduurd is. Om de arbeidsmarkt goed te modelleren en te simuleren moet je rekening houden met de samenhang met andere markten. Je hebt dus een compleet macro-model nodig. In eerste instantie was het idee om een bestaand CPB-model als rompmodel te gebruiken en ons te concentreren op het arbeidsmarktblok. Maar de interactie met het CPB-model leidde tot onrealistische simulatieresultaten. Hierbij speelde ook een rol dat we van het CPB niet alle informatie kregen over de wijze waarop men het model met de hand bijstelde. Daarom werd besloten tot de bouw van een compleet nieuw macromodel. Door databeperkingen en om de complexiteit te beperken werden de ruimtelijke dimensie en de sectordimensie in eerste instantie buiten beschouwing gelaten: arbeid werd alleen gesplitst in twee soorten arbeid. Hoewel dit erg weinig lijkt in vergelijking met de ambities, was het model toen uniek door de desaggregatie van arbeid en het beschrijven van discrepanties aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt en op de goederenmarkt.

Het model werd ontwikkeld in het kader van het Nationaal Programma Arbeidsmarktonderzoek (NPAO), wat een tijdelijk karakter had. Maar om bruikbaar te blijven moet een model minimaal regelmatig een update krijgen met toevoeging van recentere data en liefst aangepast worden aan nieuwe wetenschappelijke inzichten. Daarvoor was geen structurele financiering. In de huidige tijd zou dit bij ministeries überhaupt weinig kans maken. Toen was primair het punt dat het CPB economische prognoses en simulaties maakte en dat men niets voelde voor concurrerende prognoses. Er was geen bereidheid om een gelijk speelveld te creëren voor verschillende modellen. Er was zelfs geen bereidheid om AMO-K te accepteren als hulpmiddel (of rompmodel) bij studies op deelterreinen. Daarmee verdween de basis voor het model. Zoals bekend heeft Eduard Bomhof het later nog eens geprobeerd met zijn instituut NYFER, maar ook zonder succes. Iedereen weet dat in de CPB-modellen uitgangspunten zijn verwerkt die niet getoetst zijn. Toetsing is op sommige punten ook heel lastig (denk bijvoorbeeld aan het effect van de infrastructuur op de economie). Maar het zou waardevol zijn om te kijken wat modellen met andere veronderstellingen op die punten opleveren. Beleidsmakers vinden verschillende prognoses echter verwarrend.

In die tijd was er ook een regelmatig overleg tussen onderzoekers op het terrein van het arbeidsmarktonderzoek. Dit overleg werd georganiseerd door het SISWO, een aan de Universiteit van Amsterdam verbonden sociologisch instituut. Eigenlijk was het primair een overleg van sociologen. Hoe wij erbij zijn gekomen, op initiatief van Hans of op verzoek van SISWO, weet ik niet meer. In elk geval was zeker in het begin onze deelname niet bij iedereen van harte. Ik vermoed dan ook dat het initiatief van Hans is uitgegaan die met de van hem bekende overtuigingskracht door het sociologische pantser drong. Er was in die tijd weinig wederzijdse waardering tussen sociologen en economen. Voor sociologen

waren economen in de eerste plaats ‘rechts’, wat onder meer tot uiting kwam in het feit dat zij een relatie legden tussen werkgelegenheid en ondernemingswinsten. Overigens beantwoordden wij niet aan dit rechtse imago. Binnen de afdeling van Hans was in die tijd iedereen links. De PvdA werd eigenlijk al niet als echt links gezien; CPN, PSP en PPR (later opgegaan in GroenLinks) hadden de voorkeur. Hans was in die tijd D66, maar hij was ook leidinggevende: dan kon dat net. Omgekeerd werd door economen een beetje neergekeken op sociologen. ‘Wij’ hadden modellen en waren exact bezig, terwijl ‘zij’ kwalitatieve verhalen produceerden met vaak een politieke lading. Nu ben ik van mening dat sociologen vaak veel meer afweten van hun onderzoeksterrein dan economen, die geneigd zijn af te gaan op vaak (te) simpele gedragsmodellen. Bij het ROA zie ik duidelijk een combinatie van economisch en sociologisch onderzoek. Onze rapporten werden ook regelmatig in het SISWO-overleg besproken. Ons rapport over het AMO-K model werd door Hans speciaal aangeboden aan de voorzitter van dit overleg. Zijn naam: A. Mok.

Ik heb al in het begin aangegeven dat de filosofie die spreekt uit wat ROA is en doet in wezen dezelfde is als uit de NEI-tijd. Alleen is bij ROA die filosofie nog systematischer toegepast. Hans is een strategisch denker die vervolgens de ideeën die hij ontwikkelt minutieus toepast. Achteraf moet je vaststellen dat onderzoek van het niveau bij ROA nooit haalbaar zou zijn geweest bij het NEI. In de huidige tijd is strategisch onderzoek vanuit een onafhankelijke en objectieve instelling alleen mogelijk binnen de universiteit. Hans heeft de mogelijkheden die de opdracht bood om arbeidsmarktprognoses te maken naar beroep en opleiding optimaal benut. Dit gaf een duidelijke focus aan de ROA-activiteiten. Men bediende een niche in de markt. Deze opdracht leidde tot andere opdrachten die een verdere verdieping van het onderzoek mogelijk maakte. Dit leidde vervolgens tot een verbreding van het

onderzoek met wel een blijvend accent op de relatie onderwijs-arbeidsmarkt. Aan ROA is nu een aantal hoogleraren verbonden, met ieder een eigen thema, waardoor een sterke verknoping met het wetenschappelijke onderzoek is bereikt. Daardoor kun je symbiose krijgen tussen toegepast en wetenschappelijk onderzoek. Het toegepast onderzoek levert data op en zorgt ervoor dat je zicht houdt op de werkelijkheid; het wetenschappelijk onderzoek leidt tot generalisatie en verdieping. Vervolgens kunnen de wetenschappelijke inzichten weer gebruikt worden in het toegepaste onderzoek. Dit is zo'n beetje wat ik eruit proef. Ik heb er grote bewondering voor.

Hans zou Hans niet zijn als hij zijn opvolging niet zeer goed had geregeld. Ik denk dat hij zijn 'kindje' met vertrouwen achterlaat in de handen van anderen. Hij zal zijn opvolger niet voor de voeten lopen. Hij blijft actief als onderzoeker, maar binnen de faculteit, niet binnen ROA. Omdat het werk altijd een centrale rol in zijn leven heeft vervuld, zou je kunnen verwachten dat hij dezelfde prioriteit aan onderzoek zal blijven geven. Maar voor mij is dit allerminst zeker. Soms zie je dat mensen in zo'n situatie gegrepen worden door nieuwe dingen en zich dan afvragen waarom ze daar niet eerder mee zijn begonnen. Ik hoop dit ook een beetje voor Marianne.

Marianne is in dit stuk herhaaldelijk genoemd en iedereen die Hans een beetje kent begrijpt waarom. Maar in een stuk over Hans mag ook de trouwe viervoeter niet vergeten worden. Ik overdrijf niet als ik stel dat deze een speciale plaats bij hen inneemt. Ze kunnen daar overigens ook met de nodige humor over praten. Hun benadering van hun honden is misschien niet altijd, om met Koot en Bie te spreken, even 'pedagogochems' geweest. Enige verwennerij was hen niet vreemd.

Tot slot wil ik Hans, Marianne en hun viervoeter een hele fijne tijd toewensen, waarin er meer ruimte is voor andere zaken als werk. Ik hoop dat ik daarbij als een soort Ab van der Laak af en toe van hun gezelschap mag genieten. Van die dingen.

*Andries de Grip en
Hans in den beginne*

*Rolf van der Velden
en Hans in den
beginne*

*Jubileumuitje in
Brussel ter gelegen-
heid van 20 jaar
ROA, 2006*

Een nieuw leven

*Lex Borghans, Frank Cörvers,
Andries de Grip & Rolf van der Velden*

In 1986 richtte Hans Heijke het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt op, waarvan hij tot december 2007 directeur was, en werd hij hoogleraar onderwijs en arbeidsmarkt aan de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Universiteit Maastricht. De oprichting van het ROA speelde in een tijd dat er grote zorgen bestonden over de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Werkloosheid onder schoolverlaters was hoog en onder andere de commissie Wagner had aanbevolen om de inrichting van het onderwijs en de studiekeuzes van jongeren meer te richten op de behoeftes van het bedrijfsleven.

En in den beginne was er niets. Wat moest ROA gaan onderzoeken, wie moesten dat gaan doen, hoe moesten rapporten er uit zien, zelfs de naam en het logo moesten nog bedacht worden. Alles was nieuw en vanuit het perspectief van Hans is dit 22 jaar lang zo gebleven. Steeds kwam ROA weer voor nieuwe uitdagingen die voor Hans steeds weer nieuw waren. Het is als je vanuit dit perspectief kijkt naar wat Hans gedaan heeft duidelijk wat voor enorme prestatie dit is geweest. En die bewondering wordt alleen maar groter als je weet dat al die veranderingen 22 jaar lang nooit vanzelf zijn gegaan.

Hoe houdt je dat vol? Dat kan alleen als je een koersvaste zeiler bent. Hans was één van de eerste zeilers die een GPS-apparaat op zijn boot had geïnstalleerd. Als je je bestemming intikte wees een pijl de richting aan waarin je moest varen. Hij ging varen en na een tijd viel het hem op dat deze pijl, wat je ook deed met de boot,

steeds naar het westen bleef wijzen. Er bleek uiteindelijk sprake te zijn van een vergissing. Hans had per ongeluk de coördinaten van het westelijk in plaats van het oostelijk halfmond ingetoetst.

Deze aanpak is typerend voor Hans en de manier waarop hij ROA groot heeft gemaakt. Heel ver weg zet hij zijn doel en daar koerst hij op af. Het lijkt vaak alsof hij plotseling van koers verandert, maar dat is alleen maar omdat de wind anders staat, of er een ijsberg opdoemt. De pijl op zijn scherpje blijft altijd dezelfde kant opwijzen. Kijk naar het eerste rapport dat ROA en dus Hans in 1986 heeft uitgebracht. Het rapport heet “Het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt” (er is ook een Engelstalige versie). Het taalgebruik is archaisch, de tekst is getikt op een schrijfmachine maar er staat precies in wat ROA nu is. Alleen heetten de uitwijkmogelijkheden toen nog uitwaaiersmogelijkheden. Op pagina 13 vinden we de drie programmalijnen van het ROA:

1. Arbeidsmarktdynamiek: “De discrepanties tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, naar kwalificatieniveau en -richting, alsmede de aard, werking en effectiviteit van de coördinatiemechanismen welke vraag en aanbod op de onderscheid deelmarkten dichter bij elkaar kunnen brengen”. De start van deze programmalijn viel samen met de komst van Hans naar Maastricht en de startsubsidie voor vijf jaar. Het hoofdproject binnen het programma staat bekend als het Project Onderwijs-Arbeidsmarkt (POA). Het onderzoek van het ROA betrof in de eerste jaren vooral de ontwikkeling van een arbeidsmarktmodel, waarmee voorspellingen werden gemaakt over de vraag en aanbod voor verschillende opleidingsrichtingen en beroepssegmenten. Op basis hiervan werd in kaart gebracht in welke richtingen overschotten of tekorten verwacht konden worden. Deze informatie werd benut door het LDC (onlangs overgenomen door uitgeverij Malmberg) voor de studie- en

beroepskeuzevoorlichting aan jongeren. Het onderzoek naar de toekomstige perspectieven van schoolverlaters krijgt elke twee jaar weer veel aandacht in de media. Bovendien is het ROA (met de inzet van Hans) en door jarenlange actieve deelname aan verschillende Europese initiatieven op het terrein van arbeidsmarktprognoses samen met het Institute for Employment Research (IER) van de Universiteit van Warwick de belangrijkste partner geworden in het zogenaamde Skillsnet. In opdracht van het Europese Centrum voor de Ontwikkeling van de Beroepsopleiding CEDEFOP worden er nu gedetailleerde arbeidsmarktprognoses naar opleiding en beroep samengesteld voor de landen van de Europese Unie.

2. Onderwijs- en beroepsloopbanen: “De loopbanen van personen met een bepaalde (beroeps)opleiding in relatie tot de eisen welke in de opeenvolgende banen worden gesteld en de wijze waarop deze worden vervuld”. Om de overgang van school naar werk goed te kunnen analyseren waren in zijn ogen meer gegevens nodig over de feitelijke ervaringen van jongeren in de eerste jaren naar het behalen van hun diploma. Een belangrijk aandachtspunt van Hans is altijd het belang van goede data voor onderzoek. Daarom heeft hij een aantal initiatieven – waaronder de Registratie Uitstroom en Bestemming Schoolverlaters, RUBS – genomen om in samenwerkingsverbanden tussen scholen en de overheid schoolverlaters te enquêteren. Inmiddels zijn deze initiatieven gebundeld onder de naam Schoolverlaters Informatie Systeem (SIS). Op Europese schaal (en met deelname van Japan) zijn met een belangrijke inbreng van ROA soortgelijke enquêtes opgezet voor afgestudeerden van het hoger onderwijs: eerst het CHEERS-project, en later het REFLEX-project, met ROA als projectcoördinator.
3. Werkgelegenheid en scholing: “De ontwikkelingspatronen over de tijd van bepaalde beroepen en functiecategorieën in

relatie tot de benutting van kennis en vaardigheden van de vervullers van beroepen en functies”. Dit onderzoek is uitgevoerd in grootschalige surveys binnen sectoren, waaronder de metaalsector, de apotheekbranche en een internationaal onderzoek onder de call centres, waarbij training en veroudering van werkenden centraal staan. Met deze onderzoekslijn kreeg het ROA ook steeds meer opdrachtgevers uit het bedrijfsleven. Daarmee werd er ook een relatie gelegd met het onderzoek van het departement Organisatie & Strategie van de faculteit. In de laatste jaren van zijn loopbaan legde Hans Heijke nog een lijntje naar het ABP, waarvoor onderzoek werd gedaan naar de invloed van het werkgeversbeleid op de competentieontwikkeling en pensioenleeftijd van oudere werkenden. Hieruit ontstond korte tijd later het ‘natuurlijke experiment’ onderzoek naar het effect van de inperking van de pensioenrechten op de motivatie en trainingsparticipatie van oudere werkenden.

Voor Hans heeft de link tussen het instituut en de universiteit altijd voorop gestaan. Aan de ene kant benadrukte hij voortdurend dat het onderzoek van ROA van direct maatschappelijk belang moest zijn. Maar aan de andere kant realiseerde hij zich ook dat verantwoord onderzoek altijd moet voldoen aan de wetenschappelijke standaarden en ook een bijdrage kan leveren aan het wetenschappelijk debat. In tegenstelling tot wat in die tijd vaak gebruikelijk was, werd het onderzoek van ROA niet alleen gepresenteerd aan beleidsmakers maar werd ook actief de wetenschappelijke discussie opgezocht. Wetenschappers werden gevraagd om deel te nemen aan begeleidingscommissies en hij zorgde ervoor dat in deze bijeenkomsten niet alleen de resultaten van het onderzoek en de financiering van het programma werden besproken, maar ook de methodologische discussie werd gevoerd.

Vanuit dat perspectief werd het contractonderzoek al vanaf het begin gekoppeld aan onderzoeksactiviteiten gericht op de wetenschappelijke discussie. Zo werd Lex Borghans in 1988 de eerste aio bij het ROA, dat toen uit 7 mensen bestond. Naast Hans waren Andries de Grip en Margo Romans (later managementassistente bij EALE) er toen ook al bij. Iedere maandagmiddag was er projectoverleg waarin al het onderzoek dat bij ROA liep werd besproken. Vaak was de maandagmiddag niet genoeg en gingen men op dinsdagochtend verder. Met de groei van het ROA naar ongeveer 30 medewerkers is deze werkwijze natuurlijk flink veranderd. Na het proefschrift van Lex Borghans zijn er tot nu toe nog acht proefschriften geschreven bij het ROA. Het ROA werd ook succesvol bij NWO en de lijst met wetenschappelijke publicaties groeide gestaag. Terwijl veel onderzoekers er van uit gaan dat de combinatie tussen contractonderzoek en wetenschappelijk succes niet werkt, is Hans hier altijd in blijven geloven en aan blijven werken. De eerste jaren moest de prioriteit uiteraard gelegd worden bij het draaiend krijgen van het instituut, maar werd de link met de wetenschap nooit uit het oog verloren. ROA-onderzoekers gingen naar de EALE, en naar congressen van Robert Lindley aan de Universiteit van Warwick waar ook andere Europese zusterinstellingen hun werk presenteerden. Wat dat laatste betreft waren we aanvankelijk blij dat we daar ook bij mochten zijn, maar al snel ontstond de situatie waarin de buitenlandse collega's vooral benieuwd waren wat ROA dit jaar weer ontwikkeld had. Terwijl zij stilstonden groeide ROA verder en ontgroeide het instituut dit forum. Later ontstond er meer ruimte voor wetenschappelijke ontwikkelingen en gingen Lex Borghans en Hans aan de slag om de wetenschappelijke ontwikkeling van het ROA te versnellen. Daardoor groeiden de internationale contacten en reputatie. Inmiddels zijn er vijf hoogleraren aan het ROA; naast Hans zijn dat achtereenvolgens Andries de Grip, Rolf van der Velden, Lex

Borghans en Thomas Dohmen. Nu is er zelfs elke twee weken onder leiding van Thomas Dohmen een aparte bijeenkomst van aio's die bij het ROA werken.

De eerste jaren stonden wat betreft het contractonderzoek vooral in het teken van het Project Onderwijs-Arbeidsmarkt (POA). Door de vele belangen en belanghebbenden in de begeleidingscommissie ging dit niet altijd van een leien dakje. Het was een spannende tijd, met Andries als projectleider en een groepje onderzoekers werkzaam om concepten te bedenken en technieken te ontwikkelen waarmee op een wetenschappelijk verantwoorde wijze aan 'manpower forecasting' kon worden gedaan. Het ROA slaagde er telkens in het voortouw te nemen bij de verdere ontwikkeling van het project. Zo werd het LDC al in een vroegtijdig stadium bij het project betrokken en werden na enkele jaren naast de perspectieven voor schoolverlaters waar het Ministerie van Onderwijs in geïnteresseerd was, aangevuld met prognoses van het werkgeversperspectief in termen van de kans op knelpunten in de personeelsvoorziening. Deze dynamiek maakte het voor de financiers niet altijd even overzichtelijk wie er allemaal profijt hadden van de ROA-prognoses. Het succes van het publieke goed dat Hans Heijke met het informatiesysteem onderwijs arbeidsmarkt beoogde creëerde daardoor in de ogen van de oorspronkelijke financiers een 'free rider' probleem.

In 2000 is Frank Cörvers na zijn overstap vanuit het CBS en terugkeer bij het ROA, op initiatief van Hans begonnen met het verbreden van het draagvlak van POA en het zoeken van nieuwe financiers (zie daarover ook de bijdrage van Peter Vrancken in deze bundel). Nog steeds viel de vasthoudendheid van Hans op om dit tot een succes maken. Toch was zijn bijdrage aan POA nu vooral coachend in tegenstelling tot de beginjaren, toen hij zich intensief met alle details bemoeide. Het laat duidelijk zien dat Hans zijn eigen inbreng en ontwikkeling aanpaste aan de groei van het ROA.

Tegelijkertijd werd ook de wetenschappelijke inbedding van het project niet vergeten. Er zijn sinds het begin van POA in 1986 verschillende artikelen in wetenschappelijke tijdschriften op de onderzoeksthema's van POA verschenen. Bovendien hadden een aantal proefschriften een sterke relatie met het contractonderzoek dat binnen POA werd verricht.

De basis voor de programmalijn onderwijs en beroepsloopbaan werd gevormd door een onderzoek in 1988 van Hans Heijke samen met Jaap van Dam, waarin ze constateerden dat in Nederland weliswaar her en der schoolverlatersonderzoek werd uitgevoerd, maar dat deze door de gebrekkige onderlinge afstemming en het ontbreken van eenduidige definities en classificaties niet bruikbaar waren voor het opbouwen van een landelijke statistiek over de overgang van school naar werk. "Als het er niet is, dan moeten we het zelf maar ontwikkelen," dacht Hans, en hij zag voor het ROA een rol weggelegd in het systematisch opzetten en afstemmen van schoolverlatersonderzoek. Met de komst van Rolf van der Velden vanuit het RION in Groningen naar Maastricht in 1990 zouden deze schoolverlatersonderzoeken worden uitgebreid en op een hoger plan getild, resulterend in een tweede programmalijn. Hoewel aanvankelijk het onderzoek in deze lijn zich uitsluitend concentreerde op de overgang van school naar werk, kreeg het programma later een bredere invulling: naast de overgang van school naar werk keek men ook naar de competentieverwerving in het onderwijs en de rol van curricula, naar de lange termijn effecten van onderwijs op de levensloop van individuen en naar de rol van institutionele factoren die verschillen tussen landen kunnen verklaren. Deze bredere invulling is ook terug te vinden in de omschrijving van de leerstoel die Rolf van der Velden later zou gaan bekleden.

Andries de Grip is bij alle drie de programmalijnen betrokken geweest. Al tijdens de afronding van zijn proefschrift aan de VU in

1986 was hij al aan het werk bij het ROA. In 1987 begon hij full-time. Bij de start van POA was hij meteen intensief betrokken als onderzoeker en al snel als projectleider, iets wat hij tot eind jaren negentig is blijven doen. Hij was zelfs projectleider van de eerste nationale RUBS-enquête. In 2000 startte hij met de programma-lijn werkgelegenheid en scholing die voortbouwde op het onderzoek dat hij in de tweede helft van de jaren negentig in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid ten behoeve van het ESF-4 programma was gaan doen. Deze lijn bood Andries de Grip ook de mogelijkheid om invulling te geven aan het onderzoeksterrein van zijn leerstoel.

In zijn latere onderzoek heeft Hans Heijke vooral gekeken naar het belang van een juiste combinatie van vakspecifieke competenties en algemene vaardigheden van leerlingen voor een goed functioneren op de arbeidsmarkt. Zelfs dit onderzoek, waarvan het lijkt alsof dat Hans pas de laatste jaren is gaan interesseren, staat al vermeld in 1986: “De betekenis van beroepsonderwijs, en de verkregen kwalificaties ...”. Een belangrijke sprong voorwaarts in zijn denken hierover vond plaats tijdens zijn begeleiding van het proefschrift van Christoph Meng. Samen met Christoph analyseerde hij de rol van curricula bij de ontwikkeling van generiek en specifieke competenties en keek hij naar de effecten ervan op de loopbanen van afgestudeerden. Hans heeft al vroeg het belang ingezien van het meten van competenties bij afgestudeerden en het is niet voor niets dat het ROA nu een belangrijke rol gaat spelen bij het internationale onderzoek naar de competenties van volwassenen, het PIAAC-onderzoek, dat onder auspiciën van de OECD zal worden uitgevoerd.

Hans Heijke greep de kansen die zich voordeden met beide handen aan. Zo is het secretariaat van de European Association for Labour Economists (EALE) al jaren bij het ROA ondergebracht. Hans is sinds 1990 secretaris van de EALE. Dit heeft in elk geval

Het EALE-bestuur op de conferentie in Lyon, 1995

bijdragen aan de internationale reputatie van ROA. Nadat Hans dankzij een lobby van de goed vertegenwoordigde Nederlandse arbeidseconomen tot bestuurslid van de EALE werd gekozen, wist hij binnen korte tijd de organisatie naar zijn hand te zetten. Met Margo Romans gaf hij voortvarend invulling aan de secretariatsrol die het ROA sinds die tijd voor de EALE vervult. Mede daardoor is de EALE uitgegroeid tot een toonaangevende en financieel gezonde organisatie.

Terugkijken op je eigen geschiedenis is moeilijk. De concrete bijdrage van Hans Heijke aan het ROA zoals het nu bestaat is daardoor niet gemakkelijk door ons aan te geven. Dat komt mede doordat er in het verleden processen in gang zijn gezet die hij als aanjager op een gegeven moment slechts nog op afstand volgde. Dat komt misschien ook doordat Hans er voor zorgde dat verandering en vooral ontwikkeling een constante factor was bij zijn medewerkers. Het lijkt er nu op dat we nog jaren vooruit kunnen met de verdere ontwikkeling van het gedachtegoed bij het ROA

waarvan Hans de inspirator was. Bovendien heeft hij een instituut in de steigers gezet dat financieel en organisatorisch gezond is. Zijn aanpak en werkwijze zijn een goede basis om mee verder te gaan. De verdienste van Hans was dat hij een instituut wist te creëren dat ook na afloop van een startsubsidie levensvatbaar was, en gaandeweg invloed op het maatschappelijke debat heeft gekregen. Soms wordt het ROA zelfs in één adem genoemd met bijvoorbeeld CBS of CPB, en dat mag wat betreft de degelijke reputatie van deze instituten in Nederland als een groot compliment worden gezien.

Nu Hans niet langer meer directeur bij het ROA is kan hij zich richten op andere zaken. Hij heeft de laatste tijd vaker gesproken over het 'nieuwe leven'. Dat kan op meerdere manieren worden opgevat. Hoewel duidelijk is dat hij onderzoek blijft doen, gebeurt dat nu vanuit zijn positie bij de economische faculteit. Dat onderzoek gaat dan alleen over de voor hem meest interessante thema's. De eerste projecten heeft hij al daarvoor in de steigers staan. Maar zijn tijdsbesteding zal ook meer gericht zijn op Marianne; ze zullen samen de wateren gaan bevaren op hun nieuwe zeilboot. De Laudatio is na vele jaren van trouwe dienst verkocht.

Natuurlijk begint ook voor het ROA een nieuw leven. We zullen nu zelf, samen met Thomas, koers moeten houden en het lef en de wijsheid moeten hebben om nieuwe, veelbelovende richtingen op te gaan. We zullen Hans daarbij missen, maar onze dank is groot voor wat hij ons heeft nagelaten.

Citaten

De beste manier om kennis te nemen van de bevindingen en ideeën van Hans Heijke is het lezen van zijn werk. Gezien de enorme omvang van de artikelen en rapporten die Hans het licht heeft doen zien, is dit een tijdrovende klus. Hij publiceerde hierover in wetenschappelijke tijdschriften, maar zorgde ook ervoor dat beleidsmakers notie konden nemen van de inzichten die hij had opgedaan in zijn onderzoek. Om de lezer van deze bundel toch een goed beeld te geven over het onderzoek van Hans Heijke, hebben we gekozen voor de op één na beste manier en een aantal mooie citaten uit zijn oeuvre geselecteerd. Men kan deze citaten bekijken vanuit het inhoudelijke perspectief en ziet dan de onderwerpen door de jaren heen langzaam verschuiven: van immigratie, de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt tot de inrichting van het onderwijs.

Vanuit een ander perspectief is er ook duidelijk een rode draad waar te nemen. Hans Heijke is altijd een econoom geweest die er rekening mee hield dat markten hun werk doen met een breed scala aan aanpassingsmechanismen, waardoor problemen die zich voor lijken te gaan doen vaak minder ernstig zijn dan ze aanvankelijk leken. Deze aanpassingsmechanismen werken echter alleen goed, als mensen ook goed geïnformeerd zijn over de veranderende omstandigheden. Onderzoek kan daarbij een wezenlijke rol spelen in de economie. Niet alleen voor de beleidsmakers, maar voor alle betrokkenen. En om die rol te kunnen vervullen zijn goede data essentieel. Wetenschap en beleid kunnen elkaar helpen door bijvoorbeeld slimme dataverzameling, het hanteren van goede

classificaties, en het op degelijke en transparante wijze verstrekken van informatie en rapporteren van onderzoeksresultaten.

.....

“Als de tewerkstelling van gastarbeid wordt beperkt en de relatieve loonvoet van ongeschoolde arbeid overeenkomstig de dan optredende schaarsteverhoudingen op de arbeidsmarkt wordt verhoogd, kan de produktiestructuur zich langs meerdere wegen aan de nieuwe situatie op de arbeidsmarkt aanpassen.”

Dr. J.A.M. Heijke, *Sociaal-economische aspecten van gastarbeid*, Stichting Het Nederlands Economisch Instituut, Rotterdam, 1979, p. 231.

.....

“Voor het functioneren van de arbeidsmarkt is het belangrijk dat jongeren bij hun studiekeuze rekening houden met de situatie op de arbeidsmarkt. Uit verschillende enquêteonderzoeken blijkt dat zij dit in de praktijk ook doen. Hierbij gaat het niet in de eerste plaats om het maximaliseren van het in de toekomst te verdienen inkomen, zoals de ‘human capital’-theorie veronderstelt, maar om het streven naar een goede kans op het vinden van een baan. Hierdoor is er in principe een tendens naar evenwicht op de arbeidsmarkt. Het gevaar bestaat echter dat men zich, door het ontbreken van informatie over de toekomstige arbeidsmarktsituatie, bij de studiekeuze baseert op de arbeidsmarktsituatie van dat moment. Dat kan leiden tot een overreactie van het arbeidsaanbod op bestaande tekorten of overschotten op bepaalde arbeidsmarktsegmenten, waardoor ‘varkenscycli’ kunnen optreden. Prognoses van de arbeidsmarktsituatie voor het moment waarop degenen die nu een studie kiezen afstuderen zouden dergelijke overreacties kunnen temperen.”

Dr. A de Grip, Prof.dr. J.A.M. Heijke, drs. R.J.P. Dekker, drs. L.F.M. Groot, “De arbeidsmarkt naar beroep in 1992.” *Economisch Statistische Berichten* 73, 1988, p. 617.

.....

“De hogescholen en universiteiten hebben uitstekende mogelijkheden om in de toenemende behoefte aan informatie over de arbeidsmarktperspectieven van studierichtingen en specialisaties daarbinnen te voorzien. Zonder veel extra inspanningen, door samenwerking en coördinatie, kan gewerkt worden aan een stelsel van onderzoeken onder afgestudeerden waarvan de resultaten onderling vergelijkbaar zijn.”

Drs. J.W. van Dam, Prof.dr. J.A.M. Heijke, drs. G.W.M. Ramaekers, “Gecoördineerd arbeidsmarktonderzoek onder hoger opgeleiden: methodiek en resultaat – naar een vergelijkbaarheid voor standaardisatie.” *Universiteit en Hogeschool* 37, 1990-1991, p. 90.

.....

“Opposed to most administrative classifications, ..., fisher people belong to the submarket of (sea)transport occupations instead of the submarket of farming occupations. So redundant workers from the fishery industry will seek employment in (sea) transport jobs rather than in agriculture.”

A. de Grip, L.F.M. Groot, J.A.M. Heijke, “Defining occupational groupings by educational structure.” *Environment and Planning A* 23, 1991, p. 70-71.

.....

“Bij uitvoering van een onderzoeksopdracht wordt meestal gewerkt op basis van een door de opdrachtgever aanvaard onderzoeksvorstel met bijbehorende begroting van de onderzoekskosten. Het opstellen van de begroting vereist een deskundig inzicht in het gehele onderzoeksproces. Elke stap moet worden voorzien wat betreft arbeidsinzet en tijdsbeslag. In de praktijk leidt dat nogal eens tot een minutieus uitgewerkte begroting, waarbij elk onderdeel van de begroting haast tot op de dag is aangegeven. Vaak biedt een dergelijke aanpak slechts schijnzekerheid, omdat een

wetenschappelijk interessant onderzoek vele onzekere en wisselvallige momenten kent. Het getuigt van een goed vakmanschap deze onzekerheden te kunnen inschatten. Een goede aanpak is wellicht om de begroting eerst van uit de diverse deelactiviteiten op te bouwen en vervolgens het eindresultaat aan enkele globale vuistregels te toetsen. ... In het kader van dit opstel is getracht een dergelijke verhouding te vinden. De omvang van het onderzoek is hierbij geïndiceerd met de dikte van het uit te brengen rapport. ... De gemiddelde prijs per pagina blijkt bijna f1.000,- inclusief BTW, te bedragen, derhalve een gemakkelijk te onthouden bedrag.”

J.A.M. Heijke, “Over de prijs van onderzoek.” R. de Moor, A. Mens, P. van den Akker (eds.), *Beleidsgericht sociaal-wetenschappelijk onderzoek: ideaal en werkelijkheid*, IVA Tilburg, 1991, p. 121-122.

.....

“The labour market data from the information system constitute as it were such navigation notions as initial position, speed, current and wind, basic for setting a sea course to a certain destination. Having chosen a sailing yacht (study programme), individuals have a choice of letting themselves be driven by current and wind, or consciously setting an alternative course (prospecting strategy). Even if the vessels chosen and the forces of current and wind experienced are the same for individuals, the speed and the course they sail may differ considerably, landing them at places far apart. Had they chosen a faster vessel, say a motor yacht (heavier study programme), then they might, with the given forces and in the same span of time, have reached farther and perhaps more desirable destinations. That stylised navigation example has been given to make plausible that labour market data constitute an important instrument for choosers of study programmes, an instrument that can help them get a better view of the situation which they inevitably will face at the end of their studies, and in which they can

still make their personal (study) choices and follow their personal (labour market) strategies.”

Hans Heijke, “ROA’s Activities and Plans Relating to the Information system on Education and the Labour Market.” In Hans Heijke (ed.), *Forecasting the Labour Market by Occupation and Education*, Kluwer Academic Publishers, Boston, 1994, p. 206.

.....

“Door de vergrijzing van de beroepsbevolking zal de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt in de nabije toekomst in toenemende mate bepaald worden door de mate waarin het kwalificatieprofiel van oudere arbeidskrachten up-to-date blijft door her-, om- en bijscholing.”

Andries de Grip en Hans Heijke, “Scholing en inactiviteit: van theorie naar beleid.” H. Scholten, S.C. de Groot (eds.), *Arbeidsmarkt en Sociale Zekerheid, Beleid in Beweging*, IVA Tilburg, Eburon Delft, 1994, p. 85.

.....

“It is especially with respect to the qualifications which are most important for occupational practice that PBL was seen as more effective than traditional forms of education. PBL scores less favourably on the occupationally less important qualifications.”

G.W.M. Ramaekers & J.A.M. Heijke, “Discrepancies In The Labour Market For RL-Educated Economists.” W. Gijselaers et al. (eds.), *Educational Innovation in Economics and Business Administration: The Case of Problem Based Learning*, Kluwer Academic Publishers, Boston, 1995, p. 380.

.....

“Het CBS beschouwt ‘het maken van onbetwiste cijfers voor iedereen’ als zijn kerntaak. In het licht van deze notitie moet deze formulering worden betreurd, omdat hij een impliciete continuering suggereert van een monopolioïde positie van het CBS, dat de

maatschappelijk belangrijke statistische gegevens het liefste verzamelt en onder eigen – vaak beperkend – beheer houdt. Ik zou de voorkeur hebben gegeven aan ‘het beschikbaar doen komen van onbetwiste cijfers voor iedereen’, zodat er sprake blijft van een bredere verantwoordelijkheid van het CBS voor nationale datavoorziening, maar dat het een kwestie van doelmatigheid wordt wie verzamelt en wie beheert.”

H. Heijke, “Samenwerken met het CBS.” *De Nederlandse Arbeidsmarktdag 1995*, CBS, Voorburg, Heerlen, 1996, p. 34-35.

.....

“Pas als de optimale investeringsbeslissingen van individuen zullen afwijken van de beslissingen die maatschappelijk het meest rendabel zijn, zal een meer gerichte incentivestructuur bovenop de genoemde informatievoorziening nodig zijn.”

L. Borghans en H. Heijke, “Toegankelijkheid van onderwijs en scholing tijdens het beroepsleven.” M. van Dyck (ed.), *Toegankelijkheid van het Nederlandse onderwijs*, Onderwijsraad, Den Haag, 1997, p. 306-307.

.....

“De bruikbaarheid van cross-sectioneel onderzoek en registraties (voor het onderzoek naar de opbouw en onderhoud van menselijk kapitaal) blijkt tamelijk beperkt in dit verband. Levenslange cohorten zijn niet erg geschikt voor onderzoek dat zich beperkt tot een bepaalde onderwijsfase. Fase-specifieke cohorten daarentegen missen het lange termijn perspectief. Bij beide vormen van cohortonderzoek is bovendien de representativiteit van de steekproef ten opzichte van de landelijke populatie moeilijk te garanderen. Om deze redenen wordt bepleit om op de middellange termijn te komen tot een nieuwe infrastructuur waarbij verschillende databronnen worden verankerd in een integrale landelijke basisregistratie. Als basis hiervoor wordt het waarschijnlijk binnenkort

in te voeren onderwijsnummer voorgesteld. Deze basisregistratie zou achtergrondgegevens en prestatie-indicatoren van leerlingen moeten bevatten. De basisregistratie zou bovendien als landelijk steekproefkader kunnen dienen voor cohortonderzoeken en schoolonderzoeken.”

Jim Allen, Hans Heijke, Rolf van der Velden, *Naar een nieuwe fase in het longitudinale onderwijsonderzoek. Reacties samengesteld op verzoek van de Programmaraad Onderwijsonderzoek van NWO*, ROA-R-1999/4, Maastricht, 1999, p-i.

.....

“Especially on lower levels, the degree of alignment between acquired and required skills is very important. An imperfect match implies high training costs to close the gap between the required and acquired skills. On the complex level, learning ability plays an important role. It may be expected that the mismatch costs, due to their higher learning ability, are lower for the higher educated.”

Patrick van Eijs and Hans Heijke, “Mismatch between Occupation and Education and the Costs and Benefits of Job-related Training.” Hans Heijke and Joan Muysken (eds.), *Education and Training in a Knowledge-Based Economy*, MacMillan Press, Houndsmill, 2000, p. 186.

.....

“Remarkably, upward mobility is the highest in the supplementary market, which indicates that this labour market segment is less of a dead end than the segmentation theory predicts.”

Ron Dekker, Andries de Grip and Hans Heijke, “The effects of training and overeducation on career mobility in a segmented labour market.” *International Journal of Manpower* 23, 2002, p. 121-122.

.....

“Vocational competencies positively influence the chance of being matched to an occupation inside the own domain. Generic compe-

tencies positively influence both the chance of being matched to an occupation outside the own domain and the training participation.”

Hans Heijke, Christoph Meng, Catherine Ris, “Fitting to the job: the role of generic and vocational competencies in adjustment and performance.” *Labour Economics* 10, 2003, p. 215.

.....

“In order to educate future managerial leaders, universities started business administration courses. These multidisciplinary courses with an emphasis on economics have become very appealing to students. In the Netherlands, an increasing number of students choose business administration courses, hoping for a dashing career in corporate business. Our research findings, however, indicate that an economics education, including business administration, can transmit these competences only to a limited extent. According to supervisors, the performance of economics programmes is especially poor with respect to leadership skills and communication skills. In short, education does not fully succeed in teaching competences that are important for supervisors. Perhaps this is the reason why these competences are predominantly acquired outside education.”

Hans Heijke, Ger Ramaekers, Catherine Ris, “Do Business Administration Studies Offer Better Preparation for Supervisory Positions than Traditional Economics Studies?” *Education Economics* 13, 2005, p. 327.

.....

”De aansluiting van de beroepsopleidingen op de beroepen waarin de schoolverlaters terechtkomen, lijkt op het punt van de verwerving van competenties dus over het algemeen beter te zijn geworden.”

Hans Heijke, “Verschuivingen in de breedte van beroepsopleidingen in het MBO.” ROA, *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2012*, ROA-R-2007/4, Maastricht, 2007, p. 89.

.....

Het ROA in 2008

Curriculum Vitae

Johannes Antonius Maria (Hans) Heijke

geboren op 25 februari 1943

te Haarlemmermeer

Opleiding

- 1970 Doctoraal, Economie, Universiteit van Amsterdam (UvA)
- 1979 Doctoraat, Economie, Erasmus Universiteit Rotterdam (promotors: Prof. dr. L.H. Klaassen en Prof. dr. J.H.P. Paelinck)

Loopbaan

- 1967-1969 Student-assistent, Instituut voor Verkeer en Transporteconomie, UvA, Amsterdam
- 1969-1971 Onderzoeker, Afdeling Transporteconomie, Nederlands Economisch Instituut (NEI), Rotterdam
- 1971-1974 Onderzoek, Afdeling Macro-economisch onderzoek, NEI, Rotterdam
- 1974-1986 Hoofd, Afdeling Arbeidsmarktonderzoek, NEI, Rotterdam
- 1986-2007 Directeur, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), Maastricht University (UM)
- 1987-2008 Hoogleraar Onderwijs en Arbeidsmarkt, Faculty of Economics and Business Administration (FEBA), UM, Maastricht
- 2008-heden Hoogleraar, Department of Economics, FEBA, UM, Maastricht

